

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Ресурсний центр з інклюзивного навчання та спеціальної освіти

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ:
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ»**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

I науково-методичного семінару

(Івано-Франківськ, 14 вересня 2022 року)

*Рекомендовано Вченою радою Педагогічного факультету
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

**Актуальні проблеми спеціальної освіти та інклюзивного навчання:
підготовка фахівців. Збірник матеріалів I науково-методичного семінару
(14 вересня 2022 р.) / Упор. С. В. Чупахіна, Т. Б. Качак. Івано-Франківськ:
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 104с.**

Статті подано в авторській редакції

У збірнику вміщено матеріали I науково-методичного семінару «Актуальні проблеми спеціальної освіти та інклюзивного навчання: підготовка фахівців», присвячені питанням підготовки та професійного зростання фахівців зі спеціальної освіти в умовах воєнного стану; розвитку спеціальної освіти та інклюзивного навчання у Івано-Франківській області; налагодження соціального партнерства різних інституцій для розвитку освіти осіб з особливими освітніми потребами.

© Педагогічний факультет
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2023

ЗМІСТ

КАС'ЯНЕНКО Оксана. Переваги дистанційної освіти по відношенню до навчання учнів з особливими освітніми потребами	5
КУДЯРСЬКА Тетяна. Полісенсорний підхід у роботі сучасного корекційного педагога	9
ЛАЗАРОВИЧ Надія. Театралізована діяльність як засіб подолання порушень мовлення обдарованих дітей старшого дошкільного віку в ЗДО	15
ЛЕОНТЬЄВА Тетяна. Філософія гуманістичного підходу до розвитку освіти	21
МАРЧЕНКО Інна. Система спеціальної освіти в сучасних умовах: проблеми та перспективи розвитку теорії і практики логопедії	23
МАТВЕЄВА Наталія. Організація логопедичної допомоги дітям в умовах воєнного стану	31
СОЙЧУК Руслана. Організація інклюзивного навчання у ЗВО: закордонний досвід	36
ЧУПАХІНА Світлана. Практико-орієнтована підготовка фахівців зі спеціальної освіти	41
КАЧАК Тетяна. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх логопедів у процесі вивчення дисципліни «Академічна риторика»	46
БЕНИШ Єлизавета, ПОТАПЧУК Тетяна. Особливості впливу психічних розладів на мовленнєвий розвиток особистості дитини	49
ГАВРИЛИШИН Марія, ЗАМІЩАК Марія. Особливості психологічного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами	53
ЗАЦЕПАНЮК Мар'яна, ПОТАПЧУК Тетяна. Мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: основні поняття	57

ІЛЬНИЦЬКА Уляна, ПОТАПЧУК Тетяна. Взаємодія закладів дошкільної освіти з родинами вихованців на засадах педагогіки партнерства	61
ІЛЬЧИШИН Ірина, СМЕРЕЧАК Леся. Стратегії формування соціальної компетентності дитини з ООП	66
ЛЕСЮК Ольга, ПОТАПЧУК Тетяна. Особливості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення	71
МАТЛЯК Вікторія. Розвиток активного словника дітей середнього дошкільного віку з дизартрією засобом дидактичної гри	76
МИКИТИН Анастасія, ПОТАПЧУК Тетяна. Особливості використання комп'ютерних технологій в логопедичній роботі з дітьми з порушенням мовлення	79
ПЛАСТОВЕЦЬ Вікторія, ПОТАПЧУК Тетяна. Логопсихологічний супровід родини, що виховує дитину з порушенням мовлення	82
РОДЧИН Роксолана, ПОТАПЧУК Тетяна. Розвиток зв'язного мовлення у дітей з ООП засобами сюжетно-рольової гри	85
СЕМКІВ Мар'яна, ПОТАПЧУК Тетяна. Історія української логопедії	88
КУДЯРСЬКА Тетяна, ГРИНЧАК Анжела. Лікувальна фізична культура у системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення	92
КУДЯРСЬКА Тетяна, БІЛЯКОВА Жанна. Попередження порушення мовлення у дошкільників засобами сімейного виховання	96
ГОЛОВАТЮК Юлія, КАЧАК Тетяна. Формування активного словника у дітей з порушенням мовлення	100

Оксана Кас'яненко

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної та спеціальної освіти,
Мукачівського державного університету, Україна*

Oksana Kasyanenko

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
departments of preschool and special education,
Mukachevo State University, Ukraine*

ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

THE ADVANTAGES OF DISTANCE EDUCATION IN RELATION TO THE EDUCATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

У тезах подано загальний огляд сучасного стану розвитку інклюзивної освіти, її впровадження шляхом дистанційного навчання. І в даний час, здатність швидко адаптуватися до нового, опановувати нові інструменти та програми з боку дітей, у тому числі з особливими потребами, рятує сучасний освітній процес від застою. Ефективність інклюзивної дистанційної освіти – це спільна робота вчителів, батьків та учнів.

***Ключові слова:** інклюзія, інклюзивна освіта, дистанційна освіта, методи інклюзивної освіти, дітей з особливими освітніми потребами.*

***Key words:** inclusion, inclusive education, methods of inclusive education, children with special educational needs.*

Дискусії з питання ефективності дистанційного навчання є предметом низки розвідок. Спільнота, науковий та педагогічний світ розкололася на тих, хто «за» і «проти». Важливо не займати крайню категоричну позицію у вирішенні проблематики дистанційного навчання, особливо по відношенню до дітей особливими потребами. Враховуючи усю важливість і дискусійність проблематики, брати до уваги усі прогресивні набутки та корегувати певні недоліки, відповідно до потреб сьогодення.

У ряді важливих нормативно-правових актів, які з'явилися в Україні в останні роки, у зв'язку з новими важливими подіями, лежить базове розуміння єдиної загальнодержавної стратегії реформування галузі освіти. Вона базується на

принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності розвитку людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх Дистанційне навчання дозволяє подолати багато проблем традиційного навчання (прив'язка до території і в часі, недостатня самостійна активність учнів, директивність навчання та ін.), максимально розширює аудиторію учнів, дає можливість задоволення творчого потенціалу.

Самостійність учнів – наріжний камінь шкільної освіти і виховного процесу загалом. Перебування вдома під час дистанційної освіти сприймалося деякими учнями як можливість пропустити урок, чи зімітувати активність робочого процесу. Тож внутрішня мотивація і вміння самостійно організувати власний навчальний простір – одна важливих проблем дистанційного навчання. Щодо учнів з особливими потребами, зазвичай організація освітнього процесу для них відбувається не без допомоги дорослих. Тож про абсолютну самостійність тут не йдеться.

Дистанційна освіта має ряд переваг по відношенню до навчання учнів з особливими потребами:

- ✓ можна використовувати індивідуальний календарно-тематичний план;
- ✓ реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання, з урахуванням індивідуальних потреб і особливостей розвитку учня;
- ✓ використання різних методів, технологій, форм індивідуального, самостійного, і в той же час, контрольованого вчителем та батьками навчання.

Одночасно із тим варто виділити умови, за яких відбувається організація робочого процесу для учнів з індивідуальними потребами:

- ✓ наявність відповідного технічного оснащення та безперебійного інтернету;
- ✓ можливість використання освітніх платформ для обміну інформацією; узгодження з батьками учнів розкладу та часу для проведення занять;
- ✓ спільна злагоджена участь в процесі дистанційного інклюзивного навчання вчителів, батьків, учнів [4].

При цьому в організації такого освітнього процесу важливу роль відіграє виконання кожним своїх «ролей». Так, учитель підбирає «контент» - матеріали для навчання, втілює та координує навчальний процес, організовує спілкування учасників дистанційного навчання, проводить перевірку та надає зворотній зв'язок. Батьки дитини допомагають налагодити освітній процес згідно узгодженого плану, допомагають дитині в організації освітнього простору, виконують функцію асистента дитини. Учителю варто при цьому враховувати

імовірність того, що в «домашніх» умовах не завжди і не в усіх є можливість організувати сприятливі умови для навчання, виділити окреме приміщення. Усе це може ускладнити навчальний процес. Тож зворотній зв'язок між учителем та батьками (учнем) має бути налагоджений двобічно, задля узгодження і врахування усіх нюансів. Важливо дослухатися до батьків, обговорювати з ними проблемні моменти, шукати спільні рішення заради дитини.

Зі свого боку, батьки дитини на інклюзивному дистанційному навчанні мають усвідомити, що від них багато в чому залежить ефективність навчання їхньої дитини. У першу чергу, вони мають налагодити розпорядок дня – дитина має розуміти, що незважаючи на перебування в домашньому середовищі, вона при цьому підпорядкована певним правилам, розкладам і графікам. Освітній процес, зазвичай, припадає на першу половину дня, задля уникнення надмірної стомлюваності дитини. За можливості, потрібно обладнати окреме робоче місце учня, зі зручним столом і стільцем, прибрати усі зайві речі, що можуть відволікати, налагодити технічний бік питання (комп'ютер, Інтернет, вебкамера). Підготувати необхідні роздаткові матеріали, канцелярію, що може знадобитися під час уроку. Обов'язково слідкувати за тим, щоб дитина не перевтомлювалася під час навчання. Робити фізкультхвилинки.

Під час організації дистанційного навчання для дітей з особливими освітніми потребами «важливо пам'ятати, що вся освітня діяльність має спиратися на сильні сторони дитини, відповідно до її можливостей і потреб, з урахуванням особливостей нового «домашнього освітнього» середовища; ключовою залишається проблема збереження здоров'я дитини, суворе дотримання охоронно-педагогічного режиму» [3].

Для освоєння індивідуальних навчальних програм дітьми з особливими освітніми потребами можуть бути рекомендовані такі засоби комунікації: використання завдань та рекомендацій, що розміщені на сайті навчального закладу; створення груп з батьками, учнями в соціальних мережах (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.); використання електронних платформ (ZOOM, Google Classroom тощо); проведення Skype-конференцій; спілкування по телефону; листування електронною поштою тощо [2].

Доцільним є використання інтерактивних дощок на зразок Trello або Padlet. Якщо дитина з особливими потребами інтегрована в загальний дистанційний навчальний процес, уроки проводяться спільно для усіх учнів класу у вигляді інтернет-конференції, вчителю варто не забувати приділяти додаткову увагу таким учням.

З 2022 року відбулися зміни в процесі оцінювання знань учнів особливими потребами. Наразі його можна проводити безпосередньо у загальній середній освіті, а не у інклюзивно-ресурсному центрі (ІРЦ), як це було раніше [5].

Отже, перевага дистанційного навчання в рамках інклюзивної освіти має ряд беззаперечних переваг – від формування психологічного комфорту учня, який перебуває в прийнятному для нього середовищі, до забезпечення особистісно-орієнтованого процесу навчання, з урахуванням усіх індивідуальних потреб.

Використання дистанційної форми навчання в інклюзивній освіті уможливорює рівноправне включення до освітнього процесу учнів із альтернативним розвитком, дає можливість для спілкування альтернативних дітей з однолітками та педагогами (наприклад, засобами спілкування на освітніх форумах, платформах, відеоконференціях), розвитку творчих здібностей. Завдяки дистанційному навчанню кожен учень може підтримувати оптимальний йому темп засвоєння матеріалу, що важливо для учнів з альтернативним розвитком.

Список використаних джерел

1. Братишко Т.А. Організація дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах. 2020. Вип.1 (70). С. 51-55. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_1/11.pdf (дата звернення: 13.08.2022).
2. Дмітрієва М.В., Галапчук-Тарнавська О.М., Неїжпапа Л.С. Організація інклюзивного навчання під час війни. Перспективи та інновації науки. 2022. №7(12). С. 126-137. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1744/1742> (дата звернення: 13.09.2022).
3. Коваленко В., Колісник О. Організація дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах довготривалого карантину. Молодий вчений. 2020. №4 (80). С. 586-589.
4. Положення про дистанційне навчання (Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20_#Text (дата звернення: 12.09.2022).
5. Рівні підтримки для дітей з ООП: що змінюється та які виклики. URL: <https://nus.org.ua/articles/rivni-pidtrymky-dlya-ditej-z-ooop-shho-zminyuyetsya-tayaki-vyklyky/> (дата звернення: 13 .08.2022).

Тетяна Кудярьська,
доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
завідувач логопедичного пункту Департаменту освіти та науки
Івано-Франківської міської ради, Україна

Tetiana Kudiarska,
Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Preschool
and Special Education of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Head of the Speech Therapy Center of Ivano-Frankivsk City Council Department of
Education and Science, Ukraine

ПОЛІСЕНСОРНИЙ ПІДХІД У РОБОТІ СУЧАСНОГО КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА

A MULTISENSORY APPROACH IN THE WORK OF A MODERN CORRECTIVE EDUCATOR

У статті автор розкриває зміст полісенсорного підходу у роботі корекційного педагога, так як розвивальний ефект навчання залежить від того, які знання повідомляються і в якій спосіб. Використання на різних етапах заняття максимальної кількості аналізаторів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами при знайомстві з предметами й явищами навколишнього світу сприяє переходу образів-уявлень в образи-поняття, що є важливим для подальших етапів навчання.

Ключові слова: *стилі навчання, полісенсорний підхід навчання, діти з особливими освітніми потребами (ООП), особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.*

In the article the author reveals the content of the polysensory approach in the work of the correctional teacher, since the developmental effect of education depends on what knowledge is communicated and in what way. The use of the maximum possible number of analyzers at various stages of the lesson in working with children with special educational needs in familiarizing with objects and phenomena of the surrounding world contributes to the transition of images-idea into images-concepts, which is important for further stages of education.

Key words: *learning styles, polysensory learning approach, children with special educational needs (SEN), peculiarities of the work with children with special educational needs.*

Навчання і виховання дітей із особливими потребами – невіддільні процеси, проте і батьки, і педагоги повинні пам'ятати, що з одного боку ці діти пізнають навколишній світ, а з іншого – виробляють до нього своє ставлення. Нагромадження дитиною знань залежить від активності її мислення, а ставлення до знань, до життя залежить від багатьох інших чинників, що характеризують особистість, від її прагнень, переконань, інтересів, смаків, звичок, характеру. Саме ці якості визначають, як дитина використає набуті нею знання в подальшому, наскільки надасть у своїй діяльності гуманістичного спрямування і керуватиметься загальнолюдськими цінностями.

Процес навчання є складним, оскільки у кожного вихованця є свій унікальний стиль і підхід до сприймання інформації. Він може протікати з різним докладанням сил, пізнавальної активності та самостійності дітей: в одних випадках має наслідувальний, репродуктивний характер, в інших – пошуковий, а іноді й творчий [2, с. 30]. У сучасній педагогіці розглядають сім різних стилів навчання, які відповідають типам сприймання дітей. Різні стилі навчання можна розглянути у таблиці 1. Щоб навчальний процес проходив успішно, педагогу необхідно поєднувати різні стилі навчання [4].

Нову концепцію освіти побудовано на принципі дитиноцентризму, тобто педагог враховує потреби та здібності кожної дитини, а не просто виконує певні інструкції.

Суспільство складається з різних категорій маленьких громадян, певна частина з яких має проблеми в розвитку, зі здоров'ям. І, на жаль, за свідченням медичних працівників та статистичними даними кількість дітей з особливими потребами в Україні з кожним роком зростає. Нині в країні проживає біля 165 тисяч дітей з інвалідністю у віці до 18 років.

Ситуацію успіху у навчанні дітей із ООП забезпечують не лише різноманітні форми діяльності, від яких залежать типи навчання, а й залучення до процесу навчання рухів, смакових, слухових, тактильних відчуттів, тобто забезпечення полісенсорної основи під час формування знань. У теорії і практиці спеціальної освіти це положення визначається як полісенсорний підхід, який забезпечує використання максимально можливої кількості аналізаторів при знайомстві з предметами і явищами навколишнього світу [2, с. 31].

Американські соціологи довели пряму залежність між кількістю засвоєної інформації і шляхом її отримання. Людина засвоює: 10% того, що читає; 20% того, що чує; 30% того, що бачить; 50% того, що бачить і чує; 70% того, що

говорить; 90% того, що говорить і робить. Отже, слово народжується в образах, почуттях, уяві. Тому в роботу треба включати не лише вправи на те, що бачу, а й на те, що чую, чого торкаюся.

Таблиця 1

Основні стилі навчання

Візуальний Люди, які використовують в процесі навчання картинки, зображення, діаграми, кольори і діаграми зв'язків.	Кінестетичний Люди, які вчаться, діючи - малюють схеми, використовують навколишні об'єкти або беруть участь у рольових іграх.	Аудіальний Люди, які роблять наголос на слухові відчуття, використовують ритм, музику, слухають записи, складають віршички для кращого засвоєння інформації.	Вербальний Люди, які використовують словесні прийоми в писемному та усному мовленні: роблять конспекти або проговорюють інформацію вголос.
Логічний Люди, які використовують логічні прийоми для з'ясування інформації: добре розуміють, навіщо їм потрібна та чи інша інформація і краще бачать у перспективі.	Соціальний Ті, хто люблять займатися в групах або парами, концентруючись на взаємодії з іншими в процесі навчання.	Відокремлений Люди, які люблять вчитися самостійно, часто займаються самонавчанням.	

Основним видом роботи із дітьми з ООП є корекційні заняття. Завдання їх спрямовані на включення в роботу всіх систем аналізаторів, тобто на залучення зорового, тактильного, слухового аналізаторів, а також відчуття запаху та смаку.

Схема побудови корекційних занять може відрізнятися від загальноприйнятої:

- в оргоммент занять включаються релаксаційні і психофізичні вправи, психогімнастика;
- в ході занять передбачаються мімичні, голосові, дихальні, фізичні вправи;
- на кожному занятті ведеться робота над засвоєнням лексико-граматичного ладу мови;
-

- вводяться завдання на словотворення дітей;
- фізпаузи і фізхвилинки несуть додаткове мовленнєве навантаження, обумовлене темою заняття;
- передбачаються завдання на корекцію психомоторних функцій [1, с. 53].

Викладена система проведення фронтальних (групових) занять враховує вимоги до корекції всіх сторін мови: фонетики, фонематики, лексики, граматики і просодії.

При організації *сприймання* навчального матеріалу дітьми з ООП його поділяють на частини, а процес сприймання кожної з них уповільнюється; забезпечується керівництво кожною перцептивною дією вихованців; привчають дітей аналізувати результати сприймання, порівнювати сприйняте із зразком; здійснюють опору на велику кількість аналізаторів [3, с. 42]. Результатом правильно організованого сприймання є накопичення вихованцями конкретних фактів про предмети й явища навколишньої дійсності.

Розуміння сприйнятого досягається у результаті розуміння сутності предметів і явищ, їх зображень, словесної інформації, тобто *осмислення* матеріалу. З метою подолання недоліків пізнавальної діяльності дітей необхідно:

- здійснювати спочатку накопичення, аналіз, синтез і узагальнення знань на емпіричному рівні;
- формувати передусім наочно видимі зв'язки й взаємозалежності;
- надавати допомогу у словесних заключеннях, висновках, яку (допомогу) поступово зменшувати;
- подавати матеріал від конкретного до абстрактного;
- постійно уточнювати і доповнювати первинно сформовані поняття, встановлювати взаємозв'язки між ними;
- здійснювати узагальнення від простого до складного із зменшенням допомоги педагога при цьому;
- поєднувати наочність, практичні дії та слово;
- навчати дітей міркувати вголос;
- стимулювати вихованців до розумової діяльності: вчити порівнювати, аналізувати, обґрунтовувати відповіді.

Для вільного користування знаннями і вміннями важливим є і їх *закріплення*. У цьому структурному компоненті застосовуються такі корекційні прийоми:

-

- проводити пропедевтику закріплення;
- аналізувати будь-який матеріал детально, у кожній складовій виділяти вузлові питання, між якими й встановлювати взаємозв'язки;
- закріплювати знання свідомо, у системі;
- вчити дітей застосовувати знання у різних умовах і життєвих ситуаціях;
- будувати закріплення з опорою на наочно-образну емоційну пам'ять з поступовим переходом до словесно-логічного запам'ятовування;
- використовувати велику кількість різноманітних повторень;
- постійно виправляти, уточнювати, доповнювати раніше засвоєні знання, «перебудовувати» неправильно засвоєне.

Одним із основних завдань закладу освіти є навчання дітей *застосуванню знань, умінь і навичок у практиці*. Проте реалізується воно з труднощами, оскільки самостійно вихованці набуті знання на практиці не використовують; не переносять набутий досвід у нові умови. З огляду на це, для навчання дітей із ООП застосуванню набутих знань і навичок слід дотримуватися певних умов.

Умови ефективного застосування знань на практиці є наступні:

1. Дотримання єдності засвоєння і застосування знань; не роз'єднувати ці процеси, а зробити одночасними: робота за інструкцією, пригадування правил чи алгоритму перед дією, складання плану діяльності тощо.

2. Зміцнення зв'язків навчання з життям, практикою (спеціальний добір завдань), актуалізація і використання в навчанні життєвого досвіду дітей.

3. Систематичне включення вихованців у практичну діяльність, яка вимагає використання набутих знань:

- спочатку пригадують правило, а потім стимулюють до самостійного виконання роботи;
- виконують завдання у життєвих ситуаціях (визначення висоти будинку, відстані до дерева; вирощування рослин тощо);
- виховують звичку обдумувати способи роботи, звертатись до довідкової літератури;
- стимулюють поєднання практичної дії зі словом;
- формують узагальнюючі способи дії з метою недопущення штамів у використанні знань.

4. Заохочення і підтримка дітей [3, с. 44].

Отже, для сприймання, осмислення, закріплення знань дітьми з ООП важливо корекційному педагогу під час корекційних занять подавати будь-яку інформацію різносторонньо, застосовуючи полісенсорний підхід як під час організації заняття, так і для кожної вправи зокрема.

Список використаних джерел

1. Іванова Тамара. Диференційований підхід до дитини з вадами мовлення. *Газета «Дефектолог»*, 2009, № 5, С.51-59.
2. Кудярська Тетяна. Інноваційні форми організації навчально-корекційного процесу. *Матеріали обласної науково-практичної конференції: Діти з особливостями психофізичного розвитку: особливості корекційної методики*. Івано-Франківськ: ОППО, 2016, С.30-35.
3. Миронова Світлана. Олігофренопедагогіка. *Компактний навчальний курс*. Кам'янець-Подільський, 2008, С.41-45.
4. <http://autta.org.ua/ua/materials/material/Stil--navchannya/>.

Лазарович Надія
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, Україна

Lazarovych Nadia
Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor of Theory and Methodology
of Preschool and Special Education
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО

THEATRICAL ACTIVITY AS A MEANS OF OVERCOMING SPEECH DISORDERS OF GIFTED CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE

У тезах обґрунтовано використання театралізованої діяльності в роботі з обдарованими дітьми старшого дошкільного віку з метою подолання порушень мовлення, створення сприятливої атмосфери для розвитку творчих здібностей.

Ключові слова: *обдаровані діти, старший дошкільний вік, мовлення, театралізована діяльність.*

The thesis substantiates the use of theatrical activities in working with gifted children of older preschool age in order to overcome speech disorders and create a favorable atmosphere for the development of creative abilities.

Key words: *gifted children, older preschool age, speech, theatrical activity*

Всебічний розвиток дитини пов'язаний з розвитком творчих здібностей, саме тому завдання виховання в дітей дошкільного віку індивідуальних нахилів та задатків, відображаються у державних програмах, та новій редакції Базового компонента дошкільної освіти. Метою виховання дитини в Україні в закладах дошкільної освіти є розвиток творчого мислення, фантазії, уяви дитини, її здатності до відтворення вже знайомого з особистою інтерпретацією в поведінці, продуктах діяльності, тощо. Проте, такий процес потребує від фахівців дошкільної освіти створення сприятливих умов для розвитку індивідуальної творчості, забезпечення педагогів необхідною

дидактико-технічною базою, методиками діагностики здібностей та обдарованості, засобів розвитку пошуково-дослідницької діяльності, запровадження інноваційних засобів в практику ЗДО для виявлення своєрідної здатності до творення нового кожної дитини.

Дослідженням здібностей та обдарованості у дітей на різних вікових етапах займалися як зарубіжні (Дж. Гілфорд, С.Меднік, П.Торренс, Р.Стернберг тощо), так і українські науковці (Л. Виготський, В.Моляко. Г. Костюк, Н. Портницька, О. Музика, О. Савиченко, А. Вишина, В. Климчук, І. Тичина, Н. Лазарович, О. Протас та ін.). Дослідження проявів дитячої обдарованості, розвитку мовленнєвих здібностей висвітлені в багатьох працях (А. Богуш, Т. Березовської, Т. Піроженко та ін.).

Проблема забезпечення новими ефективними засобами розвитку творчих здібностей дітей та обдарованості в ЗДО є предметом пошуку наукових і методичних розробок, креативних технологій методистів-практиків, вихователів. Особливо важливою є проблема пошуку засобів розвитку творчої активності обдарованих дітей старшого дошкільного віку. Такою формою роботи вважаємо є залучення дітей до ігрової театралізованої діяльності. Художньо-продуктивна діяльність дітей в ЗДО визначена і регламентована в різних освітніх програмах, зокрема у державній програмі «Українське дошкілля», регіональній програмі «Соняшник», парціальній програмі «Грайлик». Проте, існують протиріччя між чіткою регламентацією структури ігрової театралізованої діяльності й необхідністю ефективного розвитку індивідуальних здібностей дітей в процесі її впровадження в практику ЗДО.

Розв'язання означених протиріч вимагає нових підходів, методів та прийомів в організації театралізованої діяльності у дитячому колективі, впровадження в практику ефективних технологій задля розвитку творчих здібностей та індивідуальних особливостей кожної дитини.

Основною перевагою театралізованої діяльності серед інших є розвиток емоційної сфери дитини, розвитку її творчої індивідуальності. В театралізованих іграх відбувається розвиток пізнавальних інтересів дитини, удосконалюються психічні процеси, розширюються світогляд та мовленнєве спілкування обдарованої дитини. Обдаровані діти вже з дошкільного віку відрізняються особливими поведінковими реакціями, що виражаються в замкнутості, через неможливість розкритись в колективі дітей, лідерстві, через високий рівень інтелектуального розвитку і потреби постійно змагатись, тощо. Отож, використання театралізованої діяльності в роботі з дітьми дає можливість дитині самовираження, формуванні особистісних моральних

якостей. Театр допомагає зняти нервові напруження, подолати дитячі сумніви, повірити у власні сили, невгамовних та неорганізованих навчає витримки.

М. Коваленко, О. Олійник вважають, що театралізована діяльність в старшому дошкільному віці має досить виразний характер. Дитина вже може узгоджувати мовлення і діяльність (розігрувати сюжет), робити декорації, бути режисером своїх дій у відтворенні сюжету, регулювати поведінку. Дослідженнями вчених доведено, що дошкільник в старшому віці може виконувати по 7-10 ролей. Власне театралізована діяльність зароджується в дітей із природними матеріалами, власними поробками. Відповідно, чим більше дитина оперує предметами-замінниками, тим більше гра розвиваються, зазнає складніших сюжетів, удосконалюються. В такому віці вихователь спостерігає збільшення ігор-драматизацій. Дитина старшого дошкільного віку вже має достатньо досвіду про життєві події, про навколишнє середовище, відповідно ігри мають більш творчий характер. Гра може бути імпровізацією чи проходити за сценарієм, за правилами. Проаналізувавши особливості застосування театральної діяльності, можна зробити висновок, що такі ігри впливають всебічно на розвиток особистості, для обдарованих дітей важливим є те, що розвиваються мотиваційні, поведінкові, емоційні характеристики діяльності, що збагачує життєдіяльність дитини розвитком соціальної адаптації та розкриває можливості самовираження.

Вплив театралізованих ігор на дитячу особистість дає змогу використовувати їх як ненав'язливий педагогічний засіб. Театралізовані ігри дають можливість педагогу здійснювати естетичне виховання. Різноманітні види театралізованих ігор поєднують музику, танці, пластику, декламування віршів, малювання, тощо. Отож, такі види діяльності позитивно впливають на емоційну сферу дитини, акумулюють життєву мудрість, оптимізм, енергію. Театралізовані ігри дають можливість обдарованій дитині безпосередньо проявляти емоції та задовольняти різноманітні інтереси. Організована театралізована діяльність в ЗДО повинна забезпечити дитині активну позицію. Педагог через партнерське, непряме керівництво повинен стимулювати творчі здібності кожної дитини, формувати інтерес до пізнання навколишнього світу.

При аналізі впливу театральної діяльності як засобу розвитку обдарованості дітей дошкільного віку вчені (М. Коваленко, О. Олійник) виділяють основним фактором принцип інтеграції різних видів мистецтва; художньої літератури і живопису, театального мистецтва та кінематографії, народного мистецтва та мультиплікації. Така діяльність педагога збагачує досвід дитини, сприяє розширенню творчого простору, розвиває усвідомлене

сприймання змісту театралізованої діяльності, сприяє координації у вираженні почуттів та емоцій.

Для розвитку театралізованої діяльності важливо сформувати в дітей компетентності театральньо-естетичної культури. В роботі з обдарованими дошкільниками з розвитку творчих здібностей дітьми вихователь може використовувати різні методи і прийоми.

Методи на засвоєння інтонаційного словника театрального мистецтва і способи вираження різних емоцій (стимулювання різноманітних етичних і естетичних почуттів, стимулювання цікавим змістом, поясненнями); переконання засобами мистецтва в процесі формування естетичного сприйняття (художнього виконання, віршів, аналізу творів, уподібнення характеру художнього образу).

Методи на оволодіння мовою театрального мистецтва, (колір, композиція, образні порівняння), на встановлення взаємозв'язку між змістом твору і засобами виразності (бесіди і розповіді за змістом художнього твору); моделювання засобів виразності театрального мистецтва (ігри-уподібнення, імпровізаційні ігри); створення пошукових ситуацій, власних засобів виразності при сприйнятті, виконанні твору.

Методи на розвиток художньо-мистецької особистості дитини (вправи репродуктивного і творчого характеру, відтворення образу; етюди по розвитку творчої уяви, (прийом дії, етюди з реальними предметами тощо); перевтілення (входження в ситуацію рольової взаємодії, пошуку виразного жесту, «озвучування персонажа», співучасть в створенні художнього образу твору.

Дитяча театралізована діяльність є ефективною для розвитку творчої активності обдарованих дітей тоді, коли вихователь буде організовувати її у інтеграції з різними методами, що впливатимуть на різноманітні аналізатори. Така діяльність педагога буде повніше і глибше демонструвати театральне мистецтво, дитина зможе активізувати зорові, слухові, тактильні органи сприйняття. Відповідно, емоції які передаватиме дитина під час театралізованої діяльності будуть базуватись співпереживанні, більш тонко будуть передавати реалістичність образу і стимулюватимуть творчу уяву, з метою додати свої особисті переживання та почуття від твору. [5].

Отож, розглянемо напрями формування акторської імпровізації в театральній дитячій творчості, як запоруки творчих здібностей обдарованих дітей:

- відтворення в театралізованій грі атмосфери уявних обставин, настрою, який би спонукав дитину до втілення ігрових образів;

- стимулювання до виконання дітьми творчих завдань, розігрування сценарію до художніх творів;
- формування відповідності у створенні ігрового образу до ролі, відтворення образу, оволодіння діями сюжетно-композиційного розвитку [5].

Психолого-педагогічні дослідження вчених Н. Горбунової, О. Дроботій, М. Кривоніс показують що розвиток індивідуальних особливостей, творчої обдарованості дітей в театральній діяльності відбувається за умови компетентного використання педагогом методів і прийомів формування основ театральної-естетичної культури, врахування індивідуальних потреб і бажань, можливостей дитини, створення варіативного, розвивального середовища для самостійної діяльності дітей.

Особливістю старшого дошкільного віку є значні можливості дитини у передачі рухів персонажів (координовані і пластичні), емоційного стану персонажу, здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями сюжету і поведінки героїв і вчинків, самостійною організацією театральних ігор. Діти в цьому віці більш самостійні, координують свої дії з діями інших дітей, обирають тему гри, колективно можуть скласти сюжет гри, розподіляють обов'язки, створюють декорації. В старшому дошкільному віці вихователю легше пояснити засоби виразності театрального мистецтва, адже діти можуть передавати настрій персонажу, уміють знаходити зв'язки між жестом та інтонацією, додають ролі своїх індивідуальних рис. У дитини виникає бажання керувати виставою, бути режисером. Отож вихователю потрібно активізувати і розвивати індивідуальні творчі особливості передачі своїх вражень від твору кожної дитини.

В театралізованій діяльності дитина вчиться розуміти емоцій, відтворювати їх, регулювати свою поведінку, корегувати свої дії з іншими дітьми, відповідно все це веде до сприймання себе в світі і розуміти інших.

Театральна діяльність як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку є невичерпним джерелом педагогічних можливостей.

- Розвиток «словника емоцій» у дошкільників через розігрування ролей і позначення емоцій і почуттів (театралізовані вправи для позначення емоційних станів за схожістю та відмінністю, схематичні зображення емоцій, ілюстрації персонажів, тощо)
- Розвиток здатності розпізнавати емоції дорослих та ровесників, зчитування емоцій з фото та схематичних піктограм (розвивальні міні-занять, заняття з мистецького виду діяльності).

- Розвиток здатності доволіно емоційні стани (адекватності, експресивності, з активізацією мімічних, пантомімічних та інтонаційних засобів) (організовані розвивальні заняття, ігри-заняття, рольові ігри, етюди, психогімнастика, тощо).
- Розвиток здатності до регуляції емоцій, зниження інтенсивності емоційного переживання (інтегровані заняття, корекційно-розвивальна робота [1, 32]).

Отже, театралізована діяльність є ефективним засобом творчих здібностей дітей дошкільного віку, розвитку емоційної сфери обдарованої дитини, сприяє всебічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Березіна О. М., Гніровська О.З. «Грайлик.» Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 56 с.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленевої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Издательский Дом «Слово», 2006.175с.
3. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці: Навчально-методичний посібник. Берегово: ВВПЗ Галицька академія, 2009. 220 с.
4. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / О. М. Олійник – Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. – 163 с.
5. Тарасенко Г.С. Розвиток художньо-творчого потенціалу обдарованої дитини (аспект дослідження методологічних засад і методичних шляхів). *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: від історії до інновацій* : [монографія] / за заг. ред. А.А.Сбруєвої, С.М.Кондратюк та ін. Суми : Мрія, 2016. С. 325-342.
6. Театралізована діяльність як засіб розвитку мовленевої компетенції (досвід м.Суми). URL:<http://dnz17.org.ua> > .

Леонтьєва Тетяна,
*викладач кафедри спеціальної освіти і психології
КВНЗ Хортицької національної
навчально-реабілітаційної академії ЗОР, Україна*

Leontieva Tetiana,
*teacher Department of Special Education and Psychology
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational and
Rehabilitational Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine*

ФІЛОСОФІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

PHILOSOPHY OF THE HUMANISTIC APPROACH TO EDUCATION DEVELOPMENT

У статті розглянуто результати дослідження сутності гуманітаризації знань та гуманізації змісту навчання. Висвітлено підтвердження необхідності гуманістичного підходу до інклюзивного навчання.

***Ключові слова:** гуманістичний підхід, гуманізація освіти, дитина з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, освіта.*

The article presents the results of the theoretical survey on the humanistic orientation of inclusive education of children. The particular attention to the problem of teaching children with special educational needs.

***Key words:** humanistic approach, education, children with special educational needs, inclusive education, humanization of education*

Відповідно до суспільних зрушень в Україні відбувається реформування змісту загальної середньої освіти на гуманістичних засадах. Відображення у навчальному змісті складових культури, що є основою формування особистості, має допомогти підростаючому поколінню українців осмислити феномен культури, сенс власного буття та існування людства, сформувати цілісне сприйняття соціальної картини світу. Розвиток життєтворчості дитини прискорюватиме її адаптацію в сучасному суспільстві. Адже сучасний світ вимагає від людини суб'єктності.

Складні суспільні відносини зумовлюють потребу в свідомих, творчих особистостях, індивідуальностях, які здатні поєднувати свої зусилля, свій потенціал заради спільної мети – розвитку та процвітання нашої держави. Особистість отримує більшу свободу життєдіяльності та, водночас, бере на себе і більшу відповідальність за успішність власного життя.

Український курс на формування європейського, толерантного суспільства вимагає від нашої спільноти цінувати кожну особистість з усіма її особливостями, дбати про її розвиток і можливість самореалізації. Увага до проблем навчання дітей з особливими освітніми потребами має суспільно-гуманістичну значущість.

Питання організації навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами залишається актуальною проблемою сьогодення. В нашій країні, як і у всьому світі, з різних причин зростає кількість дітей з особливостями розвитку. Значна частина дітей, які потребують індивідуального догляду, змушені навчатись у індивідуальній формі. Отримані поза шкільним соціумом знання і вміння мало допомагають молоді з обмеженими можливостями здоров'я цілковито адаптуватися в суспільстві, долати життєві труднощі, реалізувати себе в повній мірі рівноправними і повноцінними членами суспільства.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження гуманістичного підходу до організації інклюзивного навчання.

Поняття «гуманізація освіти» у багатьох дослідників визначається як соціально-ціннісна та морально-психологічна основа відносин між суб'єктами педагогічного процесу. Мірою гуманізації вважається відповідність створених умов для самореалізації особистості, виховання громадянина-гуманіста [2, с.108].

Завдяки гуманізації освіти забезпечуються умови для всебічного гармонійного розвитку особистості, оволодіння нею етичними, моральними цінностями, починаючи з дошкільної освіти. Основою формування особистості як очікуваним результатом гуманізації змісту освіти вважається самовизначення в навколишньому світі, активна життєва позиція; гуманістичні ціннісні орієнтації; творче застосування сформованих компетентностей; позитивні особистісні якості.

Курс України на європейську інтеграцію вимагає перегляду пріоритетів у освітній галузі, зокрема зосередження зусиль педагогічної спільноти на гуманістичному підході до навчання та виховання дітей і учнівської молоді. У

методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи (додаток до наказу МОН від 23.03.2018 № 283) зазначається, що особливістю Нової української школи є, поміж іншого, організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. З цією метою змінюються просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. У Новій українській школі зростає частка проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі. Відповідно урізноманітнюються варіанти організації навчального простору в класі. Планування і дизайн освітнього простору школи, широке використання нових ІТ-технологій, мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання спрямовуються на розвиток дитини та мотивації її до навчання [6].

Гуманізм веде до гідного життя в суспільстві. Сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх його членів у різні види діяльності на основі поваги до прав і свобод кожної окремої людини, необхідних гарантій безпеки, свободи і рівноправності. В Законі України «Про освіту» віддзеркалюється гуманістичне ставлення до особистості, адже метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. У ст. 3 «Право на освіту» у п. 1 зазначено: «Кожен має право на якісну та доступну освіту», у п. 6 – «Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [7, с. 4-5].

Парадигма Нової української школи визначається гуманізацією та інтеграцією. В гуманістичній інтерпретації на перший план виступає включення людини в широкі соціальні стосунки з урахуванням індивідуальних потреб і особистісного розвитку та забезпечення підтримки становлення її індивідуальності. Освіта має відповідати, водночас, і суспільним потребам, і різноманітним запитам особистості, якомога точніше враховувати індивідуальні нахили, здібності, інтереси, формувати здатність до співпраці, подальшого навчання упродовж життя, виховувати гуманність, толерантність, відповідальність у ставленні до людей, природи, суспільства, держави.

Якісна освіта призначена позитивно впливати на якість життя. Однак

дітям, які через обмежені фізичні можливості змушені навчатись у індивідуальній формі, практично майже неможливо досягти відповідної освітньої якості. До того ж, освіта зазначеної категорії дітей без якісної соціальної адаптації не зможе забезпечити якість життя.

Спираючись на наукові дослідження в галузі педагогіки і психології, наявний позитивний досвід організації інклюзивного навчання, керуючись нормативно-правовими документами, заклади освіти зможуть виконати свою місію – допомогти дітям з обмеженими можливостями здоров'я, раніше приреченим бути тільки на утриманні держави, стати повноцінними членами суспільства.

Список використаних джерел

1. Барановська О.В. Основні напрями розвитку гуманітарної освіти в умовах компетентнісного підходу. *Українська мова і література в школі*. 2013. Вип. 7. С. 48 – 53.
2. Барановська О.В. Теоретичні передумови гуманізації та гуманітаризації освіти на сучасному етапі розвитку української школи. *Інноваційні пріоритети розвитку гімназії. Практико-орієнтований посібник/* за заг. ред. І.Г. Єрмакова. Київ: Особистості, 2014. С. 107-118.
3. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь, ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 270 с.
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю, редакція від 06.07.2016 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71. (дата звернення 15.05.2018)
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 бер. 2018 р. № 283 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ab/dfe/87d/5abdf87d0973124844943.pdf>. (дата звернення 15.05.2018)
7. Про освіту: Закон України від 05 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення 14.05.2018)

Інна Марченко

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Україна

Inna Marchenko

Candidate of pedagogical sciences, docent, associate Professor at the Department of Theory and Methods of Nursery and Special Education Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

СИСТЕМА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЛОГОПЕДІЇ

SYSTEM OF SPECIAL EDUCATION IN MODERN CONDITIONS: PROBLEMS AND PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT THEORY AND PRACTICE SPEECH THERAPY

В статті розкриваються підходи до реформування спеціальної освіти, проблеми та напрями удосконалення системи логопедичної допомоги на сучасному етапі розвитку.

***Ключові слова:** спеціальна освіта, логопедія, порушення мовлення, корекція.*

The article is dedicated the approaches to reform of the special education, problems and directions perfection the system speech therapy assistance at the current stage of development.

***Key words:** special education, speech therapy, speech disorder, correction.*

Протягом останніх п'яти років в Україні здійснюється активне реформування спеціальної та інклюзивної системи освіти. Чи є в цьому потреба? Якщо переглянути статистику, то за офіційними даними за останні десятиріччя поступово зростає кількість дітей із психофізичними порушеннями розвитку: якщо на 100 дітей віком до 3-х років в 80-і роки ХХ століття приходилося 9 таких дітей, то сьогодні – 15. Середньостатистичні дані Європейські, наприклад, дітей із аутизмом – це 4–6 на 10 тис., що підтверджується й проведеними дослідженнями в Україні. За статистичними даними, майже кожну шосту дитину в нашій країні можна віднести до категорії

дітей із особливими освітніми проблемами: діти з порушеннями мовлення, інтелекту, психічного та фізичного розвитку, діти з аутизмом.

На сьогодні в спеціальній педагогіці вченими (С.Конопляста, В.Тарасун, С.Федоренко, М.Шеремет та ін.) виокремлюються підходи до удосконалення спеціальної освіти.

Перший – це визначення єдиної державної системи виявлення дітей із психофізичними порушеннями (і, зокрема, дітей із порушеннями мовлення) та комплексної допомоги їм.

Так, Постановою Кабінету Міністрів № 617 від 22.08.2018 у державі затверджений порядок створення мережі нової служби системної підтримки та супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООС) – інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Рішення про створення ІРЦ стало наслідком реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК). Інклюзивно-ресурсні центри почали відкриватися на місцях ПМПК, на базі шкіл з інклюзивними класами або в опорних школах [1, с.24].

У «Положенні про ІРЦ» надається перелік посад фахівців, які надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги дітям із особливими освітніми потребами. Одна з цих посад – учитель-логопед [2, п.49].

Нещодавно створений МОН України «Порядок надання логопедичних послуг в системі освіти». Зазначений правовий документ пройшов громадські слухання до 25.09.2020р. У простір Інтернету він був викладений Міністерством освіти і науки 9.11.2020р., проте офіційно на сайті МОН його номер і дата виходу не зазначалася.

Коло компетенцій учителів-логопедів ІРЦ та інших установ в системі освіти чітко розведені в залежності від закладу, де діти здобувають освіту або знаходяться на домашньому вихованні. Учитель-логопед виконує цілу низку завдань діагностичного, корекційно-розвиткового, прогностично-методичного, консультаційного та інших напрямів.

Але у зазначених нормативах не акцентується увага на корекційно-розвитковому навчанні дітей з ООП інших нозологій. Логопедичної допомоги потребують не тільки діти категорії «із важкими порушеннями мовлення» (ТПМ), а й діти з інтелектуальними порушеннями, розладами аутистичного спектру, діти з порушеннями зору, опорно-рухового апарату. Вторинні мовленнєві розлади цих категорій дітей кваліфікуються як системні мовленнєві порушення (СМП). Також у дітей із ООП можуть бути комбіновані порушення, де поєднуються два-три розлади, у тому числі і мовленнєві вади. Всі зазначені

мовленнєві труднощі дітей різних нозологій первинного, вторинного або комбінованого походження зазвичай потребують тривалої логопедичної корекції.

Другий – це впровадження технологій диференціальної діагностики.

Логопед здійснює діагностичну оцінку мовленнєвого розвитку дитини з ООП: визначає рівень сформованості знань, вмінь, навичок відповідно до навчальної програми з мови дошкільної або шкільної ланки освіти. Оцінка мовленнєвого розвитку дитини проводиться з метою визначення рівня розвитку та використання вербального/невербального мовлення, наявності мовленнєвого порушення його, причинності, механізмів і структури. Фахівець із логопедії на основі результатів діагностичного обстеження формулює логопедичні висновки та формує програму подальшої корекційної-розвиткової роботи з дитиною.

Третій – визначення змісту та форм професійного супроводу сімей, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами і, відповідно діти з ПМР. Соціалізація дитини з мовленнєвими порушеннями не може бути досягнута без залучення до цього процесу сім'ї і, в першу чергу, батьків. Багатьма вітчизняними та зарубіжними фахівцями наголошується, що одним із найважливіших факторів для кінцевого позитивного ефекту корекції є участь батьків та їх стиль поведінки в складній життєвій ситуації.

Ці підходи визначають і основні напрями удосконалення системи логопедичної допомоги в нашій країні. Нагальної уваги, на наш погляд, потребують, насамперед, такі напрями:

- перший напрям – науково обґрунтована та виважено організована рання комплексна корекція, яка відкриває для значної частини дітей входження в загальний освітній процес на більш ранньому етапі вікового розвитку. Необхідна організація державних служб комплексної діагностики та корекції дітей раннього віку, оскільки забезпечення особливих освітніх потреб на ранніх етапах онтогенезу може попередити виникнення вторинних відхилень, а також труднощів на подальших етапах дошкільного та шкільного навчання. Вона мала б стати однією з основних ланок загальної нової системи спеціальної освіти. Але у нас немає центрів раннього втручання, де надавалась би комплексна допомога дитині в залежності від проблем психофізичного та мовленнєвого розвитку. Фахівці, педіатри, неврологи, психологи, логопеди, дуже часто не узгоджують свої призначення щодо розвитку конкретної дитини,

не взаємодіють як злагоджена команда у визначенні єдиної програми корекційної-розвиткового впливу. І це є не на користь дитині;

- другий напрям – це освітня та соціальна інтеграція означеної категорії дітей у систему масової освіти. Науковці багатьох країн світу на сьогодні визначають цю тенденцію як провідну ланку сучасної спеціальної освіти та мають певний досвід її реалізації. Однозначно, така форма спеціальної освіти не лише визнається науковцями, педагогами корекційної освіти України, а й вже має державний статус. Ті надбання, які в Україні є з цієї проблеми можна визнати як позитивні. Інклюзивна система є реальною й ефективною формою освіти, що інтегрує людей із особливими потребами в соціум, але стверджувати сьогодні про якісну інтеграцію дітей із порушеннями мовлення просто не реально за таких причин: по-перше, суто *економічні*, якщо вважати, що інтеграція це не просто перехід дитини з ООП в масову школу. Фундаментальна освітня інтеграція є економічно дорожча. По-друге, повинна бути підведена обґрунтована *науково-методична база*. По-третє, безумовно, проблему інтеграції необхідно вирішувати, насамперед, *з урахуванням рівня розвитку кожної конкретної дитини*, забезпечуючи інтеграцію на тому етапі розвитку, який буде для неї найбільш ефективним. І четверте, школи на сьогодні не мають *достатнього рівня підготовлених фахівців* для здійснення інклюзивного навчання, створення сприятливого інклюзивного середовища; не усі батьки виявляють інтерес та ініціативу у взаємодії та співпраці з вчителями та логопедами школи;

- третій напрям – це удосконалення змісту спеціальної освіти. Здійснюється широке впровадження в зміст освіти нових інформаційних й інноваційних технологій, як безпосередньо традиційних корекційних методик, так і новітніх опосередкованих, які спрямовані на розвиток базових процесів у подальшому становленні мовлення дитини. Ці технології в системі спеціальної освіти необхідно розглядати не лише як засіб навчання для дітей із порушеннями мовлення, такі технології є часто засобом, який може забезпечити взаємодію їх із оточенням;

- ще один напрям роботи – це надання допомоги дітям із тяжкими порушеннями мовлення різного генезу, для яких оволодіння мовленням як засобом комунікації є надто складним, а часто і неможливим (категорії безмовленнєвих дітей). Їх навчання в нашій країні здійснюється або у загальноосвітніх дошкільних групах для дітей із ЗНМ, а в подальшому у школах для дітей із ТПМ, або реабілітаційних центрах не в системі державної

освіти. На підтримку людей зі значними комунікативними обмеженнями у світі розроблені альтернативні та додаткові технології навчання соціальної комунікації (Augmentative and Alternative Communication – AAC). Галузь AAC включає питання оволодіння різними засобами комунікації, розвитку комунікативної поведінки, утворення адекватного можливостям дитини комунікативного середовища. В зв'язку з цим AAC потрібно спеціально навчати, і не тільки дітей із обмеженими можливостями спілкування, але й усіх, хто складає їх найближче оточення. Ці діти потребують спеціальних умов і підходів до їхнього виховання та навчання;

- окремим важливим напрямом роботи є логопедичний супровід дитини з ПМР протягом усього періоду надання логопедичних послуг дитині. Логопед має бути спрямований на постійну активну співпрацю з батьками дитини з проблемами мовленнєвого та психофізичного розвитку. Створена програма неперервного логопедичного супроводу сім'ї надає можливість раннього втручання у процес формування мовлення дитини та має вирішальне значення у подальшій його корекції. Зміст роботи логопеда з батьками дитини визначений блоками формувальних впливів (інформаційний, діагностичний, консультативний) й спрямований на те, щоб викликати у батьків бажання розуміти стан мовленнєвого розвитку дитини та разом із логопедом знайти шляхи вирішення проблеми.

Консультативний блок включає консультування сімей відносно можливих шляхів вирішення проблеми; призначення консультацій інших фахівців. Батьки повинні знати, що в переважній більшості випадків при своєчасній медико-психолого-логопедичній допомозі вдається створити всі необхідні умови для повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини. Під логоінформуванням розуміють надання батькам інформації щодо закономірностей типового та нетипового мовленнєвого розвитку, причин та наслідків мовленнєвих порушень, проявів порушень мовлення. Діагностичний блок передбачає діагностування відповідності індивідуального мовленнєвого розвитку дитини мовним нормам. Батьки повинні отримати розгорнуту консультацію логопеда і зрозуміти, в чому полягають основні перешкоди для оволодіння нормальним мовленням

Для корекції процесу мовленнєвого розвитку дитини частіше консультативних занять має визначатися індивідуально залежно від віку дитини, рівня мовленнєвого розвитку, сімейних обставин, темпів засвоєння матеріалу.

Проблеми сьогоденної практики логопедії визначають і напрями підготовки відповідних фахівців у вищих навчальних закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Конопляста С. Ю., Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, яка виховує дитину з ВНГП. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Зб. наукових праць.* Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. №26. С.129
2. Марченко І. С. Світовий практичний досвід використання технологій альтернативної та додаткової комунікації в роботі з дітьми з особливими комунікативними потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Випуск 14.* Київ, 2010. С. 92-95
3. Положення «Про інклюзивно-ресурсний центр» від 12 липня 2017 р. № 545 зі змінами згідно з Постановою КМ№ 617 від 22.08.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017>
4. Про затвердження Порядку надання логопедичних послуг в системі освіти URL: <https://mon.gov.ua> › app › media › 2020/09/11
5. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи розвитку спеціальної освіти в Україні. Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції.* Полтава, 2019. С.43-48.

Наталія Матвєєва,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової
освіти Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

Nataliia Matveieva,
*Candidate of pedagogical sciences, doctor
Department of Pedagogy of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian University*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ORGANIZATION OF CHILDREN'S SPEECH ASSISTANCE UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

У статті розкрито особливості організації логопедичної роботи з дітьми з порушеннями мовлення в умовах війни; акцентовано увагу на використанні різних форм навчання; виокремлено значення тісної співпраці з батьками.

Ключові слова: *логопед, порушення мовлення, допомога, дистанційне навчання, корекція.*

The article reveals the peculiarities of the organization of speech therapy work with children with speech disorders in the conditions of war; emphasis is placed on the use of various forms of education; the importance of close cooperation with parents is highlighted.

Key words: *speech therapist, speech disorders, help, distance learning, correction*

Практика показує, що донедавна наша держава не була підготовлена до подій та тих викликів, які спричинила країна-агресор й, особливо, у сфері освітніх послуг. Сучасні реалії, у яких відбувається надання освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями розвитку, свідчать про те, що професійна діяльність фахівців набуває нового змісту, що передбачає вирішення низки завдань й спрямування на їх швидке розв'язання. Так, зміна умов щодо організації навчання за місцем проживання, збільшення чисельності

дітей з порушеннями (у тому числі й внаслідок війни) призвели до перегляду традиційних шляхів надання психолого-педагогічної та логопедичної допомоги, здійснення корекційно-розвиткової роботи з боку команди фахівців, організації співпраці з громадськістю, родинами.

Важливо, під час війни саме освітній заклад виступає тим осередком, який згуртовує вихованців, об'єднує педагогів та батьків, громаду та соціальні установи. Своєю чергою це актуалізує не лише його вагомість, а й свідчить про необхідність гнучкості, адаптації навчально-виховного, корекційно-розвиткового процесу задля створення сприятливих умов, за яких не виникатимуть зайві психологічні травми, страхи та упередження дітей [5]. Війна вносить корективи у діяльність кожного, хто дотичний до навчання та виховання підростаючого покоління, забезпечення медичного та соціального обслуговування.

Наше спостереження доводить, що на даному етапі більшість дітей з мовленнєвими порушеннями не мають можливості повноцінно відвідувати очні заняття логопеда або ж були змушені змінити попереднього учителя-логопеда; їхні батьки не є поінформованими про наявність логопедичного пункту або не знають нової місцевості, надають першочергового значення питанню безпеки, аніж корекційним заняттям дитини тощо. Така відсутність системності логопедичної допомоги, безперешкодного доступу до корекційних занять спричинили погіршення стану здоров'я дітей, спровокували регрес мовленнєвого їх розвитку чи появу вторинних порушень, що можуть негативно позначитись на подальшій життєдіяльності. А тому задля включення дітей з мовленнєвими порушеннями в активне навчальне, виховне, корекційно-розвиткове середовище необхідно використовувати всі можливості та засоби, які здатні повернути дітей до їх традиційного самостійного життя й навчання, ігор та забав, в ході яких вони належно розвиваються [2].

Однією зі складових логопедичної допомоги є діагностика розвитку особистості [3], проте в умовах війни – це передовсім надання психолого-педагогічної допомоги дитині, від якості та своєчасності якої узалежнюється поява вторинного порушення. У такий спосіб логопед вивчає, що найбільше тривожить вихованця, які завдання він здатен виконувати самостійно, а які потребують допомоги; що саме потребує ретельного контролю з боку дорослих та у чому дитина відчуває найбільший дискомфорт. Саме тому учитель-логопед повинен ретельно стежити, аналізувати та визначати ймовірні порушення у вихованців, надавати своєчасну психологічну підтримку та логопедичну

допомогу, що сприятиме емоційному урівноваженню дитини, попередженню психологічних травм й, як наслідок, появи порушень мовлення. Ці та інші завдання він спроможний виконати під час безпосередніх занять, бесід, пояснень, включення вихованців у інші види діяльності.

В умовах воєнного стану корекційна робота фахівців, у тому числі й вчителя-логопеда, має відбуватись з урахуванням ймовірних небезпек під час проведення індивідуальних та групових занять, потреб та готовності дитини до співпраці. Як правило, корекційні заняття учитель-логопед організовує шляхом варіювання дистанційної та змішаної форм навчання. Зрозуміло, що у такий спосіб, без «живого контакту» з дитиною, що має мовленнєві порушення, складно її здійснювати [1]. А тому слід ретельно підходити до поєднання очних корекційних занять з дитиною (приміром, постановка звуків) з дистанційними, за яких та може працювати на певній відстані, виконуючи вказівки логопеда. Вище означене свідчить про те, що важливу роль у даному процесі відіграє участь батьків вихованця, які виконують низку функцій, а саме:

- а) організація домашнього навчання;
- б) контроль за ретельністю виконання логопедичних вправ дитиною;
- в) створення комфортних умов, робочого місця, забезпечення необхідними навчальними матеріалами та пристроями задля мовленнєвого розвитку дитини за межами освітнього закладу.

За такого підходу, учитель-логопед зобов'язаний добирати та пропонувати батькам учня відповідні вправи та завдання, посильні до виконання в домашніх умовах без його безпосередньої участі; забезпечувати супровідними матеріалами, інструктажем, поясненням. По можливості, якщо дитина проживає у більш безпечному місці, учитель-логопед разом з батьками повинен розширити коло спілкування дитини, організувавши комунікацію з однолітками, долучивши її до можливого офлайн-чи навчання в іншому форматі (дистанційне, змішане, участь у розвивальних заходах, іграх тощо). З одного боку, це допомагає емоційно підтримати дитину, знімає її тривожність, вселяє віру, прищеплює оптимізм та бажання продовжувати займатись з логопедом та іншими фахівцями; з іншого – є логічним продовженням вже розпочатої роботи учителя-логопеда на шляху мовленнєвого розвитку особистості.

Цікавим моментом, на наш погляд, є надання психологічної підтримки батькам вихованця, які вважають, що через отриману психологічну травму

внаслідок побаченого чи почутого у їхньої дитини можуть бути втраченими вже набуті мовленнєві уміння та навички. Це потребує докладання певних зусиль, витрати часу на пояснення й просвітницьку роботу з дорослими з боку логопеда [4, с. 82]. Проте, незважаючи на цей нелегкий час, учителі-логопеди творчо та креативно підходять до організації занять з вихованцями, використовуючи різні напрями корекційно-розвиткової роботи (артикуляційна та нейрогімнастика, вікторини, активні руханки й ігри (дидактичні, логопедичні, психологічного розвантаження). Особливий акцент учителі-логопеди роблять на зворотному зв'язку, що є своєрідним гарантом успіху логопедичної допомоги. Так, у логопедичній практиці використовуються різноманітні види арт-терапій, як-от: сміхотерапія (для забезпечення позитивного налаштування дітей, створення доброго настрою, розвантаження емоційної напруги), піскотерапія, музикотерапія тощо.

Характерно, під час логопедичних занять учитель-логопед повинен поглиблювати знання учнів про безпеку, поєднуючи інформацію з практичними завданнями (до прикладу, питання-відповіді «Оберіть правильний варіант відповіді: безпека вдома і надворі», дидактична гра «Що не так», вправи на тренування уваги тощо), які можуть вберегти дитину від негативних наслідків воєнних дій, сформулюють комунікативні уміння та навички, навчать орієнтуватися в середовищі тощо.

Новим у роботі логопеда є скерування вихованця (за підтримки батьків чи опікуна) до використання різноманітних онлайн-ресурсів, на кшталт логопедичних ігор, вправ. Логопед повинен тісно співпрацювати з батьками, розкривати їм особливості логопедичної роботи вдома над конкретними вміннями дитини шляхом використання повсякденних справ, ігор, руханок; інформувати дорослих членів родини та батьків про можливі загрози життю та здоров'ю дитини; вести облік та контролювати успіхи та прогалини вихованця щодо його мовленнєвого розвитку. Практика показує, що досягнення високих показників логопедичної допомоги дітям можливе за умови поєднання усіх можливих форм, методів, засобів впливу на мовленнєвий, психологічний та загальний розвиток дитини. Приміром, важливо у процесі співпраці з батьками (під час пояснення правил виконання дитиною логопедичних вправ) використовувати візуалізацію інформації, використовуючи вже знайомі їй засоби, ті, які перебувають в полі зору дитини).

Отже, сьогодні учителю-логопеду слід вирішувати не лише освітні проблеми, а й завдання безпеки, забезпечення емоційного стану та створення комфорту під час корекційних занять; налагоджувати тісну співпрацю з іншими фахівцями та батьками для наближення нашої перемоги.

Список використаних джерел

1. Допомога дітям з ООП під час війни. Поради для батьків. URL: <https://nus.org.ua/articles/dopomoga-dityam-z-oo-pid-chas-vijny-porady-dlya-batkiv/>
2. Левценюк Н.Т. Індивідуальний план роботи під час воєнного стану на період з 01.03.2022 по 31.03.2022. URL: <https://vseosvita.ua/library/individualnij-plan-roboti-pid-cas-voennogo-stanu-na-period-z-010322-po-310322-nr-molodsa-grupa-559070.html>
3. Посадова інструкція вчителя-логопеда: Міністерство освіти та науки України. URL: <https://studfile.net/preview/2040758/>
4. Сергеева І.В. Логопедична допомога в системі освіти України. *Педагогіка та методика спеціальні. Збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова*. К. 2001. С. 81-83.
5. Як вчителю організувати свою роботу під час війни: рекомендації Державної служби якості освіти. URL: qe.gov.ua/yak-vchitelyu-organizuvati-svoyu-robotu-p/?fbclid=IwAR27UOhBQXq3xjWyp6FCaUzt9Qc4e3_9HnmhoIpJxsJq3ji68U-hgc2NgA

Руслана Соичук,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри
педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна*

Ruslana Soichuk,
*Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Head at the Department of
Primary, Inclusive and Higher Education Pedagogy
Rivne State University of the Humanities,
Rivne, Ukraine,*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗВО: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN HIGH SCHOOLS: FOREIGN EXPERIENCE

Проаналізовано закордонні моделі фінансування інклюзивної освіти та організації вищої освіти; зацентовано на створенні безбар'єрного освітнього середовища та організацію освітнього процесу для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти, зокрема низку шляхів для успішного вирішення означеного.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, заклади вищої освіти, закордонний досвід інклюзивного навчання, здобувачі вищої освіти, безбар'єрне освітнє середовище, освітній процес.*

Foreign models of financing inclusive education and organization of higher education were analyzed; attention is focused on the creation of a barrier-free educational environment and the organization of the educational process for students with special educational needs in institutions of higher education, in particular, a number of ways to successfully solve this problem.

Key words: *inclusive education, institutions of higher education, foreign experience of inclusive education, students of higher education, barrier-free educational environment, educational process.*

Україна вибрала європейський шлях розвитку, що актуалізує такі його вектори: реформування вітчизняної системи освіти, формування європейських цінностей, зміну філософії освіти, імплементацію інклюзії в усі сфери життєдіяльності людини. Водночас нині, в час агресії росії проти української державності, спостерігаються несприятливі тенденції щодо поширення інвалідності в Україні, відтак постає нагальна необхідність розв'язання проблем щодо освіти молоді з особливими освітніми потребами. У провідних країнах світу накопичений значний досвід з інклюзивного навчання здобувачів освіти, вивчення якого сприятиме впровадженню інклюзії у вітчизняні заклади вищої освіти задля забезпечення якісної організації освітнього процесу та успішної соціалізації молоді з особливими освітніми потребами.

Слід зауважити, що в провідних країнах світу виокремлюють три моделі фінансування інклюзивної освіти, а саме:

1. Результативна модель (output-based model) – згідно з якою фінансування закладів вищої освіти здійснюється за результатами спеціальних тестів.
2. Кількісна модель (child-based model) – фінанси, котрі виділила центральна влада, надходять у регіони й муніципалітети відповідно до кількості осіб з ООП, що потребують освіти, або згідно з переписом населення, на частку якого припадає певна кількість осіб з ООП чи згідно з фіксованою кількістю грантів однакового обсягу.
3. Ресурсна модель (resource-based model) – обсяг фінансування відбувається з урахуванням кількості надання послуг, а не кількості осіб, що їх потребують [2, с. 139].

Аналіз законодавчих та організаційних підходів у країнах Європейського Союзу дає можливість визначити певні моделі організації освіти, що передбачає децентралізацію та організацію на місцях допомоги молодим людям з особливими освітніми потребами:

– реалізація антидискримінаційних концепцій на всіх рівнях, що передбачає однакові можливості для всіх, доступність і спеціалізоване викладання в закладах вищої освіти;

– законодавча регламентація вступу осіб з ООП до закладів вищої освіти, що зорієнтовує на розроблення та введення в дію цілісної системи підтримки здобувачів з ООП;

– створення ресурсних центрів, що визначає інтеграцію та імплементацію інклюзії (лікування коштом підприємства, набуття нових елементарних навичок – комп'ютерний набір, садівництво, механізація, малярство тощо; завчасна

підготовка майбутнього робочого місця тощо) [2, с. 154].

У світлі викликів сьогодення організація інклюзивного навчання для здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти має бути зорієнтована насамперед на розв'язання таких питань: створення безбар'єрного освітнього середовища та організація освітнього процесу в закладі освіти. Відтак, означене передбачає шляхи їхнього досягнення:

- Формування інклюзивної культури та філософії інклюзії на основі прийняття особистості з ООП у загальноосвітній простір.
- Створення безбар'єрного фізично та психологічно сприятливого освітнього середовища для всіх здобувачів освіти, зокрема й з особливими освітніми потребами, що передбачає розбудову й модернізацію архітектурних, комунікаційних, інженерних об'єктів та обладнання аудиторій, навчальних корпусів відповідно до вимог універсального дизайну та їхнє оснащення сучасною мультимедійною технікою і т. ін.
- Розроблення індивідуального плану навчання (вільне відвідування, індивідуальний графік, дистанційне, змішане навчання) з урахуванням індивідуальних потреб здобувача освіти, що передбачає можливе збільшення тривалості навчання на рік чи пів року задля збереження якості підготовки майбутніх фахівців. Також передбачається коригування розкладу та пристосування під особливі потреби здобувача освіти з ООП графіка навчання, проходження практик і т. ін.
- Використання індивідуального та індивідуально-групового підходів за категоріями (вади зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату й т. ін.) задля модифікації застосування методів і технічних засобів навчання без зниження якості організації освітнього процесу.
- Організація та діяльність волонтерських громадських об'єднань, груп, кооперацій задля допомоги здобувачам з ООП.
- Діяльність кураторів, асистентів, тьюторів за можливої участі здобувачів на платній і безоплатній основі з наданням різновиду підтримки та консультацій здобувачам з ООП.
- Органи студентського самоврядування мають забезпечити організацію та контроль питань щодо навчання й соціалізації здобувачів з ООП в умовах закладу освіти.

- Використання інноваційних технологій і цифрових розробок, котрі сприяють створенню безбар'єрного середовища для спілкування й навчання, полегшують засвоєння навчального матеріалу (генератори мовлення, мобільні додатки, електронні записники Брайля, електронні лупи для здобувачів зі слабким зором тощо), розроблення стратегії підтримки осіб з ООП.
- Підготовка педагогів до роботи зі здобувачами освіти з ООП і систематичне підвищення кваліфікації викладачів з інклюзивної освіти.
- Створення та діяльність у межах співпраці міжуніверситетських груп фахівців із питань інклюзивного навчання, до складу яких входять і викладачі з інвалідністю, котрі особистісно й професійно самоствердилися та зорієнтовані на обмін досвідом із колегами щодо планування, вдосконалення освітнього процесу, інформаційного та навчально-методичного забезпечення й т. ін.
- Координація діяльності та активна соціалізація здобувачів з ООП в умовах закладу освіти під керівництвом провідного викладача (професора) структурного підрозділу задля успішного навчання та перебування в закладі освіти.
- Співпраця всіх учасників інклюзивного освітнього процесу, команди фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища; залучення різних фахівців до інклюзивного процесу задля надання підтримки особам з ООП.
- Здійснення обов'язкових витрат на здобувачів з ООП, що передбачено в закладі вищої освіти й регламентовано в державному законодавстві, чи через отримання грантів.
- Запровадження особистої карти здобувача освіти з ООП у більшості країн Європейського Союзу, що передбачає внесення всіх необхідних даних задля того, аби педагоги й психологи й надалі їх вивчали, й урахування означених особливостей під час організації освітнього процесу з метою його корекції відповідно до потреб і запитів здобувача з ООП.
- Включення здобувачів освіти в активне інформаційне інклюзивне середовище, систематичне інформування про можливості життєдіяльності особистості з ООП, зокрема працевлаштування, участі в різноманітних конкурсах, грантах, акціях і т. ін.; залучення до проходження спецкурсів та організація і проведення зустрічей із фахівцями з інклюзії, що уможливорює подальшу успішну реалізацію особистості з ООП та поглиблення знань про форми й методи роботи зі

здобувачами освіти з ООП.

- Підтримка інклюзії в громадських організаціях, соціальних і психолого-педагогічних службах [1; 2; 3; 4].

Інклюзивна вища освіта в Україні постає як система освітніх послуг, що передбачає поєднання елементів спеціальної та інклюзивної освіти, котра базується на принципах педагогіки партнерства, толерантності, діалогізму, свободи, рівності та доступності тощо [1]. Таким чином, проведений аналіз наукових джерел із проблеми закордонного досвіду інклюзивного навчання у ЗВО засвідчує, що в міжнародній практиці накопичено значний досвід вищої освіти осіб з інвалідністю. Відтак імплементація кращих інклюзивних практик у вітчизняні заклади вищої освіти сприятиме створенню безбар'єрного освітнього середовища та соціалізації студентської молоді з ООП.

Перспективи подальших дослідницьких пошуків убачаємо в аналізі, узагальненні й адаптації до сучасних умов інклюзивної освіти закордонного досвіду навчання, розгляді методів організації інклюзивного навчання здобувачів освіти в умовах безбар'єрного освітнього середовища закладу вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Давиденко Г. В. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу : автореф. ... дисертації доктора пед. наук: 13.00.01/ Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2015. 40 с.
2. Іванова О. В. Організація інклюзивного навчання в країнах західної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 011 – Освітні, педагогічні науки спец. 13.00.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2019. 285 с.
3. Сойчук Р. Сучасні вимоги до майбутнього педагога об'єднаної Європи ХХІ ст. *Нова педагогічна думка*. 2021. №3 (107). С. 41-47.
4. Сойчук Р. Л. Професійні вимоги до майбутнього викладача ЗВО у контексті європейських інтеграційних процесів. *Професійна підготовка майбутніх педагогів: теоретико-прикладні аспекти: монографія* / Боровець О. В., Бричок С. Б., Гудовсек О. А., Міщенья О. М., Сойчук Р. Л., Третяк О. М., Яковишина Т. В.; за наук. ред. Р. Л. Сойчук. Рівне : О. Зень, 2021. С.7-39 (260 с.).

Світлана Чупахіна,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та
методики дошкільної і спеціальної освіти, Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника, Україна*

Svitlana Chupakhina,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the Department of
Theory and Methods of Nursery and Special Education Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ПРАКТИКО -ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

PRACTICE-ORIENTED TRAINING OF SPECIALISTS IN SPECIAL EDUCATION

В статті проаналізовано особливості підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальної освіти, зокрема майбутніх логопедів. Встановлено, що джерел професійного зростання фахівця зі спеціальної освіти стає фасилітація. Доведено готовність майбутніх логопедів до співпраці з фахівцями-практиками, викладачами і здобувачами інших університетів задля підвищення рівня власної практичної підготовки.

Ключові слова: *компетентності, підготовки фахівців, професійна діяльність, спеціальна освіта, фасилітативне навчання.*

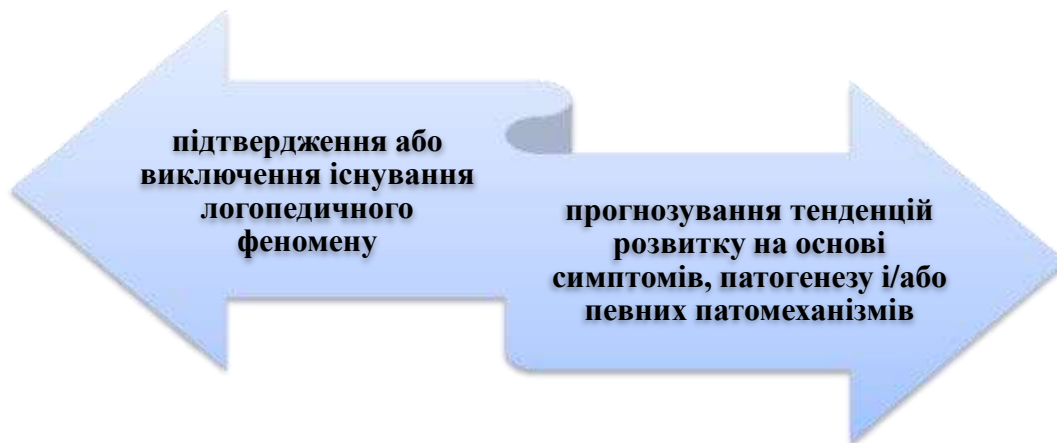
The article analyzes the peculiarities of the training of specialists of the second (master's) level of higher education in special education, in particular future speech therapists. It has been established that facilitation becomes the source of professional growth of a specialist in special education. The willingness of future speech therapists to cooperate with practicing specialists, teachers and students of other universities in order to increase the level of their own practical training has been proven.

Key words: *competences, specialist training, professional activity, special education, facilitative training.*

Сучасна професійна діяльність спеціального педагога, зокрема логопеда розглядається як система організації та проведення специфічної корекційно-розвиткової роботи фахівця. Слід зауважити, що з розвитком спеціальної педагогіки як науки та методик роботи з різними нозологічними групами осіб з особливими потребами, фахівці, саме логопеди, які працюють з людьми з порушеннями мовлення чи труднощами спілкування стали і діагностами, і терапевтами. Діагностична робота логопеда передбачає конкретну процедуру дослідження, яка вирізняється певним спрямуванням (рис. 1) [4].

Рис. 1. Спрямування діагностичної роботи логопеда

Наступним етапом після діагностики і оцінювання ситуації загального та мовленнєвого розвитку пацієнта, логопед, на основі висновків, укладає логопедичну програму терапії.

З урахуванням вимог стандарту вищої освіти завданням підготовки фахівців з логопедії стає формування компетентностей з діагностико-аналітичної, корекційно-розвивальної, консультативної діяльності з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів [1].

В нових умовах виникла необхідність підготовки фахівців, які вміють швидко реагувати на зміни, модифікувати власну професійну діяльність, підлаштовувати її під потреби і запити суспільства [2]. Володіють здатністю оцінювати межі власної фахової компетентності, приймати рішення та продовжувати навчання, підвищувати професійну кваліфікацію з урахуванням потреб і запитів [1].

Означені запити спонукають до активізації внутрішніх ресурсів, до освіти впродовж життя. Одним із джерел такого професійного зростання фахівця зі спеціальної освіти стає фасилітація [5].

На думку вчених, фасилітативне навчання передбачає створення середовища, оптимального для вирішення освітніх завдань на засадах співпраці усіх учасників, постійної підтримки, взаємоповаги та довірі [3].

За таких умов фасилітативний підхід сприяє розвитку активної особистісної позиції, задоволенню пізнавальних і творчих потреб, а отже, і самореалізації здобувачів.

У психологічній науці фасилітація використовується як термін, що означає процес і феномен полегшення, оптимізації діяльності окремої людини чи групи за умови активної підтримки присутності інших (К.Роджерс) [3].

Позитивне гуманістичне (вільне) навчання, організація груп вільного спілкування задля підвищення рівня культури міжособистісної взаємодії, актуалізації особистісних якостей (відкритості, доброзичливості, прийняття) є характерним для учасників фасилітативного навчання, що якнайяскравіше відображає сучасний підхід до підготовки фахівців зі спеціальної освіти та їх готовності до діяльності з різними нозологічними групами осіб з особливими потребами.

Ми провели опитування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника педагогічного факультету і з'ясували, що більшість з них мають бажання і готові долучитися до різноманітних проєктів й отримувати додаткові практичні знання в галузі спеціальної освіти та інклюзивного навчання працюючи з фахівцями-практиками, у співпраці з викладачами і здобувачами інших університетів (рис. 2) задля підвищення рівня практичної підготовки майбутніх логопедів.

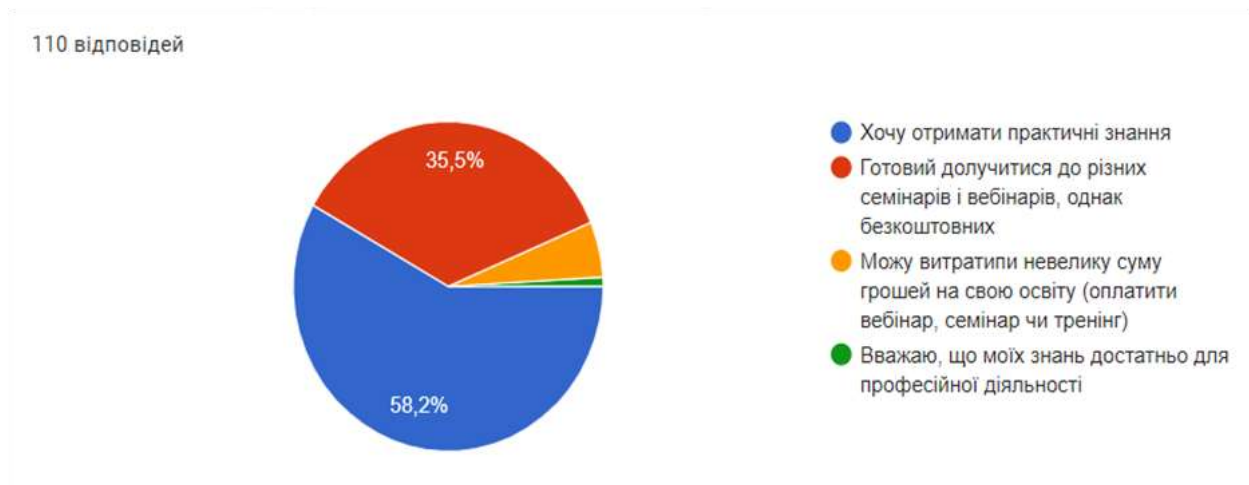

Рис.2. Результати опитування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)»

Отож, процес формування нового професійного досвіду та професійного зростання майбутніх логопедів на засадах фасилітативного навчання забезпечує включення учасників в нову активну творчу діяльність задля оволодіння інноваційними способами вирішення завдань спеціальної освіти і безпосереднього застосування прийомів логопедичної роботи у власній практиці.

Список використаних джерел

1. Законодавство України: офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 10.08.2022 р.).
2. Ласточкіна О., Литвиненко В., Бугаєнко Т. (2020). Актуальні питання професійної підготовки майбутніх логопедів. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*, Том 2, № 32, С. 146–151.
3. Чупахіна С. В. (2022) Підготовка майбутніх логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: спеціальна освіта – інклюзивне навчання *Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу. Матеріали VIII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*, Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, Київ, С. 326–331.
4. Шеремет М. К. (2011) Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. Вип. 17(1). С. 7–11.
5. [Sandy Schuman](#) (2005) *The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation*. Jossey-Bass; 1st edition (March 14). 664 p. URL: [The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation: Schuman, Sandy: 9780787971601: Amazon.com: Books](#) (дата звернення: 16.08.2022 р.).

Тетяна Качак,
*доктор філологічних наук, професор кафедри
початкової освіти, Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Tetiana Kachak,
*Doctor of Philological sciences, Professor of the
Department of Primary Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

**РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«АКАДЕМІЧНА РИТОРИКА»**

**DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF
FUTURE SPEECH THERAPISTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE
DISCIPLINE «ACADEMIC RHETORIC»**

В статті висвітлено особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх логопедів під час опанування тем з дисципліни «Академічна риторика». Проаналізовано ефективні змістові й методичні аспекти роботи зі студентами. Доведено, результативність навчальної діяльності, спрямованої на підготовку й виголошення виступу, промови, розробку матеріалів та презентацій для бесід з батьками, які виховують дітей з порушеннями мовлення.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, логопедія, академічна риторика, виступ, бесіда.*

The article highlights the peculiarities of the development of communicative competence of future speech therapists during the mastery of topics from the discipline "Academic Rhetoric". Effective content and methodical aspects of working with students are analyzed. The effectiveness of educational activities aimed at the preparation and delivery of speeches, speeches, development of materials and presentations for conversations with parents who raise children with speech disorders has been proven.

Key words: *communicative competence, speech therapy, academic rhetoric, speech, conversation.*

Розвиток комунікативної компетентності – одне із ключових завдань підготовки фахівців будь-якої галузі. Платформою для його реалізації у процесі навчання студентів спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» є нормативна дисципліна «Академічна риторика». Це комплексна наука, яка входить до складу філософсько-філологічних дисциплін. У наш час відновлюється традиція викладання риторики у закладах вищої освіти, яка панувала в українських університетах на початках їх функціонування, але була знищена радянською системою, перетворена в ідеологічну пропаганду.

Традиційно академічна риторика вважалася класичною наукою, мета якої – сформуванню ораторську культуру як основу професіоналізму фахівця-гуманітарія і будь-якого іншої галузі, суспільства загалом. Це наука, яка базується на знанні мови, її законів, культури мовлення. Саме мова моделює вчинки людей і дозволяє їй реалізувати себе як духовну особистість. В її основі – знання творення й презентації тексту. Риторика – це й наука, яка вчить бути успішними, конкурентоспроможними фахівцями, блискучими мовцями і комунікантами в різних ситуація спілкування.

Особливості сучасного суспільства ставлять нові виклики, які роблять концепцію комунікативної компетентності більш складною. Анегрет Ф. Ганнава (Annegret F. Hannawa) та Браєн Г. Спітцберг (Brian H. Spitzberg) об'єднують зусилля вчених з усього світу, щоб вивчити ці різні аспекти комунікаційної компетенції, включаючи її історію, основні компоненти та застосування в міжособистісному, груповому, інституційному та суспільному контексті і пропонують книгу науково-довідникового характеру «Комунікативна компетенція» [2]. У науковий обіг поняття «комунікативна компетенція» у 1972 році ввів американський лінгвіст Д. Хаймз [4] на протипагу теорії мовної компетенції, пропагованої Н. Хомським.

Комунікативну компетентність розуміють як здатність особистості встановлювати, підтримувати і забезпечувати контакти з іншими людьми; певну сукупність знань, умінь і навичок мовленнєвої взаємодії, що забезпечують ефективне спілкування. Така компетентність є результатом досвіду людського спілкування і формується не тільки в умовах безпосередньої взаємодії, а й у процесі постійного практикування мовлення, читання, перегляду фільмів, занурення у культурно-мистецьке середовище. Під час опанування комунікативної сфери з культурного середовища кожен мовець у вигляді словесних і візуальних форм актуалізує засоби аналізу і функціонування комунікативних ситуацій.

У контексті підготовки майбутніх учителів чи логопедів, мета вивчення академічної риторики полягає у формуванні риторичної культуромовної особистості педагога, у тому числі спеціальної освіти, з ефективним мисленням, якісним мовленням та оптимальним спілкуванням, який володіє:

- фундаментальними знаннями теоретичних основ риторики та прийомів ораторського мистецтва;
- професійною риторичною культурою педагога;
- якісним мовленням та комунікативною компетентністю;
- практичними й методичними навичками підготовки ораторського твору й проведення публічного виступу з використанням цифрових інструментів та інших інноваційних технологій;
- способами переконання й ефективними формами впливу на аудиторію;
- критичним і креативним мисленням, здатністю до інноваційної діяльності та саморозвитку [1, с. 4].

Навчальною програмою дисципліни «Академічна риторика» серед іншого передбачено вивчення тем, присвячених культурі мовлення, невербальній культурі спілкування, підготовці виступу, промови, бесіди з колегами і батьками вихованців. Опрацювання теоретичного матеріалу супроводжується практичною роботою з текстами, виконанням творчих завдань (написання есе, складання плану бесіди на професійну тему, підготовка й виголошення промови з урахуванням законів й принципів риторики тощо). Така діяльність сприяє формуванню у майбутніх педагогів важливих комунікативних якостей:

- здатності до здійснення ефективної комунікації у процесі вирішення професійно-педагогічних задач, усунення комунікативних бар'єрів, організації навчального діалогу з дітьми з особливими освітніми потребами;
- здатності до створення безпечного, психологічно комфортного, толерантного, здоров'язбережувального освітнього середовища, зорієнтованого на особистісний, творчий і духовний розвиток учнів з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних особливостей та регіональних чинників розвитку.

Розвиток комунікативної компетентності майбутніх логопедів базується також на основі формування основних компонентів – когнітивного (знання про ціннісно-сміслові сторони спілкування), ціннісно-сміслового (цінності, які актуалізує спілкування), особистісного (якості комунікантів: впевненість, оптимізм, доброзичливість, толерантність і повага до інших, чесність,

справедливість, альтруїзм, безконфліктність, стресостійкість), емоційного (емоційно врівноважений контакт зі співрозмовником), поведінкового (базовий елемент комунікативної поведінки людини, елементами якої є комунікативні уміння).

Опитування студентів та визначення їхнього рівня сформованості комунікативної компетенції після вивчення курсу «Академічна риторика» засвідчив, що обрані зміст і методи роботи були ефективними і результативними. Із 65 опитаних студентів 48 продемонстрували високий рівень сформованості комунікативних вмінь і навичок. Вони чудово взаємодіяли і комунікували з одногрупниками під час виконання інтерактивних завдань, висловлювали власні міркування й позиції, використовуючи багатий мовний арсенал та невербальні засоби, продемонстрували майстерне володіння риторичною культурою під час підготовки й виголошення промов та проведення бесід з батьками, які виховують дітей з порушеннями мовлення.

Отже, вивчення дисципліни «Академічна риторика» є запорукою активного й ефективного розвитку комунікативної компетентності майбутніх логопедів.

Список використаних джерел

1. Качак Т. Академічна риторика. Підручник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. 212с.
2. Annegret F. Hannawa, Brian H. Spitzberg. Communication Competence. Walter de Gruyter GmbH & Co. 2015. 798 p.
3. Handbook of communication competence / edited by Gert Rickheit, Hans Strohner. Mouton de Gruyter. Berlin-New York. 2008. 418 p.
4. Hymes D.H. On communicative competence / D.H. Hymes. – Philadelphia: University of Pennsylvania. Press, 1971. 213 p.

Бениш Єлизавета,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Benysh Elizaveta,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

FEATURES OF THE INFLUENCE OF MENTAL DISORDERS ON THE SPEECH DEVELOPMENT OF A CHILD'S PERSONALITY

У статті розглянуто наукові дослідження з проблеми загального недорозвитку мовлення дошкільників. Зазначено, що не всі аспекти психічного розвитку дітей вивчено достатньо. аспект особистісного розвитку. Найменш вивченим є аспект розвитку особистості.

Ключові слова: *психічні розлади, мовленнєвий розвиток особистості дитини, саморегуляція та самоконтроль.*

The article examines scientific research on the problem of studying preschoolers with general underdevelopment of speech. It is noted that not all aspects of children's mental development have been studied to the same extent. The least studied is the aspect of personal development.

Key words: *mental disorders, speech development of the child's personality, self-regulation and self-control.*

Порушення психічного розвитку є нейророзвитковими розладами, що означає те, що їхні причини є насамперед у біологічно-обумовлених особливостях функціонування нервової системи. Вони проявляються у ранньому віці порушеннями в ключових сферах розвитку дитини – мови та спілкування, інтелекту, соціальної взаємодії, самоконтролю, навчання у школі. Розладирозвитку потребують вчасного виявлення і застосування відповідних методик допомоги – програми Раннього Втручання мають великий потенціал впливу на розвиток дитини та загалом якість її життя та її родини [1].

У дітей з тяжкими мовленнєвими розладами відмічаються відхилення у емоційно-мотиваційній та вольовій сферах, оскільки саме в них відображаються особистісні та психічні зміни. Гармонія чи дисгармонія цієї сфери визначають усе життя дитини, її психічний розвиток, спілкування, діяльність. Часто те чи інше порушення вищих психічних функцій тягне за собою особистісні порушення, а деформація особистості призводить до відставання у розвитку когнітивної сфери.

Дітям з тяжкими розладами мовлення притаманні нестійкість інтересів, знижена мотивація, негативізм, непевненість у собі, підвищена дратівливість, агресивність, образливість, труднощі у спілкування з оточуючими, у налагодженні контактів зі своїми однолітками. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення відмічаються труднощі формування саморегуляції та самоконтролю.

Діти з мовленнєвими порушеннями, зазвичай, мають функціональні або органічні ураження центральної нервової системи. Наявність органічного ураження мозку обумовлює те, що ці діти швидко виснажуються та пересичуються будь-яким видом діяльності. Вони характеризуються дратівливістю, підвищеною збудженістю, моторною розгальмованістю, не можуть спокійно сидіти, смикають щось у руках, рухають ногами тощо. Вони емоційно нестійкі, настрої швидко змінюються. Нерідко виникають розлади настрою з проявами агресії, нав'язливості, занепокоєння. Значно рідше у них спостерігається загальмованість і млявість. Ці діти досить швидко стомлюються; це стомлення накопичується впродовж дня до вечора, а також до кінця тижня. Таким дітям важко зберігати посидючість, працездатність та довільну увагу на занятті, уроці.

Діти з функціональними розладами центральної нервової системи емоційно реактивні, легко дають невротичні реакції і навіть розлади у відповідь на зауваження, неповажне ставлення з боку педагога, дітей. Їх поведінку можна охарактеризувати негативізмом, підвищеною збудливістю, агресією або,

навпаки, підвищеною сором'язливістю, нерішучістю, лякливістю. Усе це в цілому свідчить про особливий стан центральної нервової системи дітей з мовленнєвими розладами.

У спеціальній літературі є дані стосовно інтелектуальних можливостей та особливостей перебігу психічних функцій дітей з важкими розладами мовлення. Розробка спеціальних методик діагностики та навчання продиктована поліморфністю та неоднозначністю проявів патологічного стану, оскільки при алалії у дітей порушення системи вербального інтелекту має вторинний характер [2].

Розглядаючи причини виникнення невротичних рис характеру у дітей з моторною алалією, дослідники пов'язують їх з несприятливими соціальними умовами, з недобррозичливим ставленням до дитини з боку оточуючих дорослих і однолітків, з неправильно обраним стилем виховання. Страх помилитися та визвати насмішку оточуючих призводить до зниження мовленнєвої активності дітей, до відмови від вербального спілкування. Усвідомлення власного мовленнєвого розладу здатне породжувати як дисгармонічні риси характеру, так і різні невротичні симптомокомплекси.

При сенсорній алалії розвиток особистості часто відбувається по невротичному типу: відмічаються замкнутість, негативізм, емоційна напруженість. Діти образливі, плаксиві, для них характерна підвищена вразливість, невпевненість у собі та у своїх можливостях. Часто у дітей із сенсорною формою алалії спостерігається підвищена збудливість; дратівливість; надмірна моторна активність. Дитині важко висидіти на місці, складно тривалий час концентрувати увагу на навчальному чи діагностичному матеріалі. Довгий час, навіть у шкільному віці, в них переважають ігрові мотиви. Підвищеній дратівливості сприяють труднощі розуміння оточуючими їхнього мовлення. Діти із сенсорною алалією важко сприймають вербальну інформацію. Вони не можуть довго слухати, коли їм щось читають або розповідають. Не розуміючи змісту, вони втрачають інтерес і перестають слухати. Нові слова і структури дитина засвоює повільно, до мовлення не критична, в поведінці хаотична, діє часто імпульсивно [3].

Огляд наукових досліджень з проблеми вивчення дошкільників із загальним недорозвитком мовлення показує, що не всі аспекти психічного розвитку дітей вивчено однаковою мірою. Найменш вивченим є аспект особистісного розвитку.

Розробка цієї проблеми сприятиме удосконаленню системи психолого-педагогічного супроводу дитини з мовленнєвими порушеннями, яка передбачає тісну професіональну взаємодію психологів та логопедів і повинна включати в себе такі напрями діяльності, як робота з дитиною, робота із батьками, робота з персоналом навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Конопляста С. Ю. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
2. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта. К., 2009. 133 с.
3. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Логопедія. 2012. №2. С. 328 – 295.

Марія Гаврилишин,
*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії, психології та педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Maria Gavrilishin,
*student of the second (master's degree) level of higher education
faculty of history, psychology and pedagogy
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

Марія Заміщак,
*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Maria Zamishchak,
*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of
Psychology, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМ'Ї, ЯКА ВИХОВУЄ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF A FAMILY RAISING A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Обґрунтовано важливість психологічного супроводу сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами. Запропоновано ефективні форми роботи спеціального психолога з сім'єю.

Ключові слова: сім'я, дитина з особливими освітніми потребами, психологічний супровід, методи, форми роботи.

The importance of psychological support for a family raising a child with special educational needs is substantiated. Effective forms of work of a special psychologist with the family are proposed.

Key words: family, child with special educational needs, psychological support, methods, forms of work.

Проблема психологічного супроводу є актуальна і сьогодні. У соціалізації, навчанні, розвитку та вихованні дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто успіхів тільки за допомогою активної участі батьків. У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та психолого-педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку»[5]. І це закономірно, адже побудувати повноцінну нову українську школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

Саме з сім'ї дитина отримує перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, спілкування, особливості взаємостосунків між людьми. В сім'ї діти не лише наслідують рідних, орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Тому актуальності набирає психологічний супровід, здійснений спеціальним психологом. Психологічний супровід сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами – це всебічна допомога батькам з метою подолання труднощів у навчанні, розвитку та вихованні дитини з особливими освітніми потребами.

Навчання, розвиток та виховання дитини з особливими освітніми потребами складний і відповідальний процес. Якщо дитина з особливими освітніми потребами немає спеціального навчання, розвитку та виховання, то її особистісне недорозвинення ускладнюється, набуває вторинних порушень.

Доцільно постає психологічний супровід сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами. Адже психологічний супровід – це цілісна, системно організована діяльність, у процесі якої створюються соціально-психологічні й педагогічні умови для успішного навчання, розвитку та корекції кожної дитини з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі. Як будь-яка система, вона складається з певних компонентів, які не можуть існувати окремо, усі тісно взаємопов'язані. Так, Ю. Слюсарев розглядає психологічний супровід сім'ї такої дитини як комплексну психологічну допомогу батькам, основною метою є гармонійний розвиток особистості дитини. Одне з головних завдань психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами – не тільки надавати своєчасну допомогу і підтримку сім'ї, але й навчити її самостійно долати труднощі, відповідально відноситися до свого становлення, допомогти стати повноцінним суб'єктом своєї дитини[2].

Результатом психологічного супроводу особливої дитини є підтримка, розуміння, навчання, розвиток та виховання дитини як повноцінного суб'єкта суспільства.

Отже, психологічний супровід є комплексною складовою психологічного забезпечення процесу підтримки та допомоги, яка гармонійно поєднує провідні форми роботи та виступає одним з головних завдань спеціального психолога.

Від ступеня адаптації сім'ї, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, залежить якість життя всіх її членів. Хоча адаптація відбувається безперервно, частіше її пов'язують із періодами кардинальних змін у життєдіяльності індивіда і його оточення. Ефективність соціальної адаптації залежить від багатьох чинників: адекватності самосприйняття і сприйняття власних соціальних зв'язків сім'ї; адаптаційного потенціалу батьків (ступінь здатності особистості пристосовуватися до нових умов соціального середовища); характеру адаптаційного процесу (активний чи пасивний) тощо. Порушення адаптації призводять до невротичних і психосоматичних розладів у батьків і до дезадаптації сім'ї [2].

Ситуація народження дитини з особливими освітніми потребами є критичною. Переживання, які супроводжують матерів, є довготривалими процесами, які викликають у них стрес, депресію, фрустрацію, конфлікт та кризу. Часто спроби справитися з ними призводять до невдалий для жінки, в плані соціальної-психологічної адаптації, наслідків. Саме такі ситуації впливають на особистісні зміни, поведінку жінки-матері, а все це у підсумку позначається на її ставленні до дитини з особливими освітніми потребами.

Окрім внутрішньосімейних труднощів, народження дитини з особливими освітніми потребами ставить перед родиною проблеми у взаємовідносинах з соціальним оточенням. Саме мати виконує нелегку роль пом'якшення конфліктів, що виникають через народження дитини з особливими освітніми потребами, та налагодження взаємостосунків[3]. Труднощі поступово можуть призводити до соціальної ізоляції сім'ї. Внаслідок чого можливе зниження у жінки-матері рівня соціальної та психологічної компетенції щодо того, як правильно поводити себе в напружених, конфліктних ситуаціях. З часом поріг чутливості знижується та все більша кількість ситуацій потрапляють до категорії «складних», викликаючи помилкові поведінкові реакції.

Завданням спеціального психолога полягає, зокрема, розглянути проблеми, з якими зустрічаються батьки при вихованні дитини з особливими освітніми потребами; проаналізувати почуття провини, переживання батьків щодо дитини з особливими освітніми потребами.

Найбільш ефективними формами роботи спеціального психолога ми пропонуємо: 1) сімейна психотерапія; 2) групова психотерапія з матерями; 3) робота з декількома батьківськими парами; 4) індивідуальна психотерапія;

5) індивідуальні консультації.

Для створення в родині позитивного клімату, що сприяє навчанню, розвитку та вихованню дитини, спеціальному психологу перш за все слід проаналізувати позиції, які займають по відношенню до дитини з особливими освітніми потребами її батьки, і лише після цього обирати ту чи іншу тактику спілкування з ними.

Отже, важливою є саме своєчасна психологічна підтримка батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами на перших етапах розвитку, навчання та виховання дитини, яка здатна відчувати внутрішні переживання та емоції батьків. Спеціальний психолог повинен спрямувати свою роботу: 1) на створення конструктивних родинних стосунків; 2) корекцію психологічного стану матері, батька; 3) корекцію дитячо-батьківських стосунків; 4) допомогти в адекватній оцінці можливостей дитини (як фізичних, так і психологічних); 5) навчити батьків бачити сильні сторони розвитку своєї дитини; 6) ознайомити та навчити батьків застосовувати спеціальні методи, які необхідні для проведення корекційних занять з дитиною в домашніх умовах.

Список використаних джерел

1. Андрейко Б.В. Моделі психологічної допомоги родинам осіб з психофізичними порушеннями, спрямовані на зміну та корекцію емоційних станів та переживань. *Мат-ли наук.-практ. звітної конф. кафедри корекційної педагогіки та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017 р.* Львів : Університетська книга, 2017. С. 26–28.

2. Діти з особливими потребами: поради батькам: методичний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К.: Науковий світ, 2004. 228 с.

3. Омельченко І. М., Тиха О.М., Федорович Л.О. Психолого-педагогічна допомога сім'ям дітей з обмеженими можливостями: методичні рекомендації. Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2009. 80 с.

4. Основи інклюзивної освіти. [Навчально-методичний посібник] / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. К. : «А. С. К.», 2012. 308 с.

5. Ткачова В.В. Психокорекційна робота з матерями, що виховують дітей з відхиленнями у розвитку. Практикум по формуванню адекватних відносин. К.: В-во «Гном-Прес», 1999. 64 с.

Зацепанюк Мар'яна,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Maryana Zatsepanyuk,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

SPEECH OF CHILDREN OF MIDDLE SCHOOL AGE WITH GENERAL SPEECH IMPAIRMENT: BASIC CONCEPTS

У статті підкреслено, що неможливість дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення оволодіти мовними засобами та способами їх використання у власному мовленні спричинено рядом факторів, які потребують чіткого розуміння нейрофізіологічних і психолінгвістичних особливостей організації мовленнєвого повідомлення, що включає аналіз механізмів і значення певних структур мозку в процесі мовленнєвої діяльності дітей із нормотиповим та порушеним мовленнєвим розвитком.

***Ключові слова:** діти середнього дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення, мовленнєва діяльність.*

The article emphasizes that the inability of children of middle preschool age with general underdevelopment of speech to master language means and ways of using them in their own speech is caused by a number of factors that require a clear understanding of the neurophysiological and psycholinguistic features of the organization of a speech message, which includes an analysis of the mechanisms and significance of certain brain structures in the process of speech activity of children with normotypical and impaired speech development.

Key words: *children of middle preschool age, general underdevelopment of speech, speech activity.*

Для розуміння сутності механізмів мовленнєвого недорозвитку дітей середнього дошкільного віку важливе значення має розмежування таких неоднозначних понять, як «мова», «мовлення», «мовленнєва діяльність».

Отже, мова виникає лише в людському суспільстві й лише з нагальної потреби у спілкуванні з його членами, вона є продуктом суспільства і розвивається та змінюється разом із ним, мова є дійсністю думки в тому розумінні, що висловлена думка стає сприйнятливою для органів чуття, набуває матеріальної форми, але безпосередньо виражається думка лише через мовлення [1].

Оскільки мова виступає як основний засіб людського спілкування, слід зауважити, що усе сказане про мову стосується і мовлення.

Відтак, поняття «мовлення», з психолінгвістичної позиції, розглядається в науковій літературі як система, яка забезпечується засобами внутрішньо-психологічних механізмів та шляхом оперування мовними засобами, що реалізується у цілеспрямованій структурно організованій діяльності – мовленнєвій, що представлена сукупністю мовленнєвих дій та операцій, стимулюється певним мотивом, проходить стадії семантичного плану та внутрішнього мовлення і втілюється у зовнішнє мовлення індивіда.

Мовлення як процес завжди зумовлює продукт цього процесу. Тому в контексті мовлення вживається і поняття «продукт мовлення» – мовний матеріал, який може лише опосередковано впливати на процес мовлення. Для цього він передусім має бути переробленим індивідом таким чином, щоб знайти відображення, по-перше, в мові як засобі спілкування (неусвідомлена мова); по-друге, в мові як засобі метамовної діяльності (усвідомлена мова). З метою здійснення можливості реалізації процесів виробництва мовлення мовленнєва організація має у своєму розпорядженні певні стратегії втілення

думки у слово (сміслоформування), а для обумовленості процесів розуміння мовлення – стратегіями видобування думки із слова (сміслоформування) [3].

Відтак, мовленнєву організацію, її психофізіологічні механізми О. Залевська розглядає як процес-продукт, як постійну взаємодію процесів переробки й упорядкування мовленнєвого досвіду, досвіду пізнання і спілкування та їх багатоманітних продуктів (не тільки вербалізованих) і продукту – мови у вигляді концептів і стратегій сміслоформування і сміслоформування [3].

Мовленнєва діяльність – лише один з аспектів більш загального поняття діяльності. Її включають не тільки в діяльність вищого порядку, а й відносять до мовленнєво-мисленнєвої діяльності, «...підкреслюючи тим самим, з одного боку, взаємодію процесів мислення і мовлення, а з іншого – важливість дослідження не тільки «мовлення для інших», а й «мовлення для себе» [2].

Оскільки мовленнєва діяльність має психофізіологічну природу, ця робота людського організму і насамперед мозку, спрямована на використання засвоєної мови з метою комунікації. Мовленнєва діяльність проявляється в мовленнєвих уміннях, у здібностях до мовлення, що формуються і розвивається під впливом мовного спілкування, мовної комунікації.

Розмежування понять суттєво змінює сам підхід до аналізу мовленнєвого порушення і шляхів його подолання. Відтак, для пошуку найбільш оптимальних шляхів усунення мовленнєвого дефекту важливо не тільки виявити наявні у дитини порушення мовлення, а й, аналізуючи їх з урахуванням названих положень, визначити порушену ланку мовленнєвої діяльності і направити корекційну роботу в необхідному напрямі.

Вчені зазначають, що людській мові притаманна та дивовижна особливість, що із обмеженого числа мовленнєвих звуків (фонем) утворює велетенське число слів, зі слів може бути складено незчисленне число речень, з речень можуть бути сформовані тексти (мовлення); також будь-яка ситуація може бути відображена в мовленнєвому висловленні.

Виділивши у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення три ступені порушення мовної системи, автор описує в зв'язку з цим різну картину в побудові тексту. Так, діти з першим ступенем порушення мовної системи виявляються неспроможними при створенні тексту, тобто відчують дефіцит мовних засобів. Часте звернення до невербальних засобів робить їх мовні висловлювання незрозумілими поза конкретної ситуації. При другому ступені порушення мовної системи висловлювання

стають більш зрозумілими, тобто діти частіше звертаються до вербальних засобів і вже намагаються виразити часові та причинно-наслідкові відносини словесно. Тексти дітей з третім ступенем порушення мовної системи наближаються до текстів дітей з нормотиповим розвитком [4].

Слід підкреслити, що неможливість дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення оволодіти мовними засобами та способами їх використання у власному мовленні спричинено рядом факторів, які потребують чіткого розуміння нейрофізіологічних і психолінгвістичних особливостей організації мовленнєвого повідомлення, що включає аналіз механізмів і значення певних структур мозку в процесі мовленнєвої діяльності дітей із нормотиповим та порушеним мовленнєвим розвитком.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і практика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : [підручник] / за ред. А. М. Богуш. Київ : Слово, 2011. 704 с.
3. Зрожевська А. Опис – основа зв'язної розповіді. Дошкільне виховання. 1991. № 2. С. 4–5.
4. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посіб. / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

Ільницька Уляна,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Ilynska Ulyana,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ВИХОВАНЦІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

INTERACTION OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS WITH FAMILIES OF EDUCATORS ON THE BASIS OF PARTNERSHIP PEDAGOGICS

Зазначено, що учасники освітнього процесу мають усвідомити значущість партнерської взаємодії між закладом освіти і родиною, оскільки така співпраця покликана створити сприятливі умови для виховання здорової, соціально адаптованої, всебічно розвиненої дитини. З'ясовано, що одним із пріоритетних напрямів у роботі педагогічного колективу має бути залучення сім'ї до життя освітнього закладу, формування почуття єдності між батьками і педагогами.

***Ключові слова:** взаємодія, заклади дошкільної освіти, родини вихованців, педагогіка партнерства.*

It is noted that the participants of the educational process should realize the importance of partnership interaction between the educational institution and the family, since such cooperation is designed to create favorable conditions for raising a healthy, socially adapted, comprehensively developed child. It was found that one of the priority directions in the work of the teaching staff should be the involvement of the family in the life of the educational institution, the formation of a sense of unity between parents and teachers.

Key words: *interaction, preschool education institutions, families of pupils, pedagogy of partnership.*

Зважаючи на сьогоднішній день, актуальною є проблема взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами вихованців.

У сучасних умовах координація виховних дій сім'ї покладається на заклад дошкільної освіти, і від того, як організована взаємодія з батьками вихованців, значною мірою залежить успішність їхнього навчання, виховання і розвитку.

Плануючи роботу в даному напрямку, необхідно спиратись на чинні нормативно-правові документи, що регулюють це питання, зокрема:

- Методичні рекомендації МОН України «Щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців» (Додаток до листа МОН України від 02.04.2022 №1/3845-22 «Щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами вихованців») [1].

Нині ефективність дошкільної освіти пов'язана з організацією освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства.

Це спонукає оновити зміст і форми взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти з родинами вихованців.

Дорослі учасники освітнього процесу мають усвідомити значущість партнерської взаємодії між закладом освіти і родиною, оскільки така співпраця покликана створити сприятливі умови для виховання здорової, соціально адаптованої, всебічно розвинутої дитини.

Пошук шляхів, спрямованих на формування взаєморозуміння та довіри, побудови партнерської взаємодії між закладом і родиною, має ініціювати педагогічний колектив.

Одним із пріоритетних напрямів у роботі педагогічного колективу має бути залучення сім'ї до життя освітнього закладу, формування почуття єдності між батьками і педагогами. Якщо це почуття не сформовано, батьки і педагоги можуть відчувати себе не союзниками та однодумцями, а опонентами, які

перебувають «по різні боки барикади». Тоді як єдність цінностей та вимог з боку дорослих:

- забезпечує нормальний розвиток дитини;
- дає змогу педагогам прямо чи опосередковано впливати на сімейне виховання дітей.

Організатором і координатором співробітництва закладу дошкільної освіти із сім'єю є керівник закладу. Саме керівник сприяє становленню єдиної системи виховання дітей в сім'ї і в дитячому садку, згуртовуючи для вирішення цього завдання педагогічний колектив і батьків.

Основні завдання і зміст співпраці освітнього закладу з батьками визначається в річному плані й конкретизується в календарному плані завідувача і вихователя-методиста.

Нікого не варто переконувати у тому, що і батьки, і педагоги хочуть бачити дітей здоровими й щасливими. Тому питання взаємозв'язку ЗДО та сім'ї щодо зміцнення здоров'я та забезпечення ефективного фізичного розвитку дитини ніколи не втрачає своєї актуальності, а сьогодні, враховуючи стан здоров'я сучасних дошкільників, набуває ще більшої гостроти.

На жаль, батьки часто не мають достатніх знань про те, що саме слід робити, щоб дитина росла здоровою і повноцінно розвивалася. Тому дуже важливо сформуванню у них певний рівень довіри до працівників закладу дошкільної освіти, як до фахівців, що володіють знаннями і вміннями, яких так бракує батькам. Формування довірчих стосунків - складний і тривалий процес. Для того, щоб домогтися єдності інтересів та переконань батьків і педагогів, необхідна спеціальна цілеспрямована робота з кожною родиною. При цьому важливо враховувати як характер родини, так і фахові особливості педагогів, які спілкуються з цією родиною.

Співробітництво із сім'єю вимагає від педагога обов'язкового виконання на всіх етапах роботи правил, необхідних для оптимального педагогічного спілкування:

- Звернення до батьків своїх вихованців тільки по імені;
- Вияв щирого інтересу до батьків своїх вихованців;
- Вміння вислухати батьків, як конкретний прояв інтересу до людей взагалі;
- Прояв доброзичливості у ставленні до батьків, посмішка в спілкуванні з ними;

-

- Бесіди з батьками про те, що цікавить їх і що вони цінують понад усе.

Уміння дати відчутти батькам їх значущість, повагу до їхньої думки винятково важливо для завоювання авторитету в педагогічному спілкуванні.

Усі форми роботи, що проводяться в дитячому садку, повинні враховувати такі особливості батьків:

- право на власну думку, точку зору, систему цінностей;
- інформувати не лише про обов'язки батьків, але й про права, а ними вони можуть скористатись;
- у готовності позитивно поставитись до проявів батьківської ініціативи і творчості та заохочувати їх;
- вміти не лише повчати батьків, але і вчитися у них.

Основними завданнями, які мають вирішувати заклад дошкільної освіти у співпраці з родинами, є:

- вивчення родин дітей;
- педагогічне просвітництво батьків;
- залучення батьків до активної участі в освітньому процесі;
- вивчення та поширення кращого сімейного досвіду з розвитку дошкільників.

Як свідчить практика, у співпраці з батьками використовуються в основному стандартні форми роботи, зокрема:

- батьківські збори;
- консультування;
- дні відкритих дверей;
- взаємодія з батьківськими комітетами.

Слід зауважити, що активність батьків стосовно заходів, які проводять заклади дошкільної освіти, досить низька.

Спостерігається також зниження інтересу батьків до інформації психолого-педагогічного характеру, навіть за відсутності умінь та навичок з виховання та розвитку дітей.

Саме тому у співпраці з родинами сьогодні слід приділити особливу увагу. Процес залучення батьків до освітнього процесу закладу дошкільної освіти є досить складним і містить такі етапи:

- актуалізація потреб батьків в освіті і розвитку власної дитини;
- забезпечення психолого-педагогічної просвіти батьків як замовників освітніх послуг у закладі дошкільної освіти;
- партнерська взаємодія педагогів і батьків на основі гуманізації відносин,

пріоритету загальнолюдських цінностей, особистісно-діяльнісного підходу до організації освітнього процесу з дітьми.

Відтак усі форми співпраці з родинами набувають особистісного спрямування і наповнюються новим змістом, а саме:

- особистісна орієнтація на дитину;
- ділова позиція педагога — поруч із батьками у їхньому ставленні до дитини, до її розвитку з усіма радощами і труднощами;
- конкретний прикладний характер;
- пріоритет розв'язання проблеми, яка стоїть перед батьками найгостріше;
- суворе регламентація за часом та спрямування на конкретний очікуваний результат;
- психологічний зміст взаємодії.

Умови ефективної взаємодії освітнього закладу та родини у процесі оздоровлення та фізичного розвитку дітей.

Ефективність співпраці батьків і педагогів залежить насамперед від того, як складається взаємодія дорослих у цьому процесі. Результат фізичного розвитку і зміцнення здоров'я дітей може бути успішним лише за умови, якщо педагоги і батьки стануть рівноправними партнерами, адже вони виховують тих самих дітей. У основі цього союзу має бути:

- єдність прагнень та інтересів, поглядів на освітній процес;
- вироблення спільних цілей та завдань;
- спільний пошук шляхів досягнення очікуваних результатів.

Щоб досягнути такої єдності, насамперед *слід створити відповідне інформаційне середовище* з питань зміцнення здоров'я та фізичного розвитку дошкільників, особливо в умовах карантину.

Будь-які форми співпраці будуть ефективними лише за умови найбільш сприятливого *індивідуального стилю взаємин* з кожною родиною. Дуже важливо, щоб педагоги створювали умови для максимального використання потенціалу сімей у процесі розвитку індивідуальності дитини, її інтересів і здібностей. *Але найважливішим є розроблення індивідуальних програм формування та зміцнення здоров'я кожної дитини.*

Список використаних джерел

1. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

Ірина Ільчишин,
*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії, психології та педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Iryna Ilchyshyn,
*student of the second (master's degree) level of higher education
faculty of history, psychology and pedagogy
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

Леся Смеречак,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та
корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Lesya Smerechak,
*PhD in Pedagogy, Associate Professor of Social Pedagogy and Correctional
Education Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИТИНИ З ООП

STRATEGIES FOR FORMING SOCIAL COMPETENCE OF A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Охарактеризовано особливості формування соціальної компетентності дітей з особливими освітніми потребами; окреслено особливості побудови стратегії взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *дитина з особливими освітніми потребами, психологічний соціальна компетентність, інклюзивне навчання.*

Features of formation of social competence of children with special educational needs are described; peculiarities of building strategy of interaction with children with special educational needs are outlined.

Key words: *A child with special educational needs, psychological social competence, inclusive education.*

На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти та практики питання навчання дітей з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності та значущості. У цьому контексті інклюзивне навчання суттєво розширює як академічні, так і соціальні ресурси кожної особистості, що є субстанцією для побудови релевантної статусно-рольової позиції з розгалуженою мережею соціальних контактів як в умовах закладу освіти, так і поза ним [2; 5].

Формування якісних інтерактивних умінь та навичок дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання є однією із ключових організаційно-педагогічних умов їх максимально можливого включення до різних видів діяльності. Цей факт першочергово детермінований наявністю чітко вираженої взаємозалежності між інтерактивним полем дитини з особливими освітніми потребами в класі та її соціальною компетентністю. Мається на увазі розширення та змістовне збагачення суб'єкт – суб'єктних інтеракцій, що передбачає підвищення загального рівня адаптивності дітей з ООП [5; 6].

Процес формування соціальної компетентності дітей з ООП характеризується резистентністю.

Вважаємо, що облік іманентних можливостей учня з особливими освітніми потребами в ході інтеріоризації конкретного навчального матеріалу дозволяє значно скоригувати його можливі соціальні флуктуації, викликані недостатністю розвитку або дефіцитарністю життєвих комунікативних умов. Водночас, педагогам слід акцентувати увагу не лише на академічних здібностях дітей з ООП, а на спрямованості їхнього психоемоційного розвитку. У цьому контексті доцільним є виокремлення наступних диспозицій особистісного порядку, які виступають своєрідними індикаторами рівня сформованості соціальної компетентності (маємо на увазі нетривіальні прояви життєдіяльності):

1. Внутрішня інтенція, спрямована на особистісне самовдосконалення. Наголосимо, що такий складник дитячої психіки є одним із найважливіших педагогічних чинників та стратегією підвищення комунікативно-інтерактивних якостей особистості. Власне перманентне прагнення дітей з ООП до особистісного зростання та розвитку і дозволяє модифікувати як їхні академічні досягнення, так і процес соціального становлення, що забезпечує внутрішню лабільність та гнучкість при формуванні індивідуального компетентісного

поля. Функціональний педагогічний арсенал визначається свідомим конструюванням ситуацій соціального успіху дітей з ООП, де основними стратегіями є орієнтація на внутрішньоособистісні резерви.

2. Безперервне вдосконалення мнемічних функцій. Наголосимо, що активізація потребово-мотиваційної сфери дітей з ООП щодо збагачення знань визначає подальшу траєкторію їхньої соціальної активності та життєдіяльності, оскільки в саме в даному випадку здійснюється інтенсифікація їхньої загальної ініціативності та сфокусованості на досягненні поставлених цілей і завдань. Провідною педагогічною стратегією підтримки дітей з ООП є стимулювання внутрішнього бажання дитини до активізації навчальної діяльності. Так, за допомогою складання індивідуальної освітньої траєкторії даної категорії учнів можливе вдосконалення академічних навичок, а також підвищення рівня адаптивності дітей з ООП до ситуативно мінливих зовнішніх факторів соціального середовища.

3. Формування мотивації дітей з ООП до самовдосконалення індивідуальних особливостей. Сфокусованість на різних техніках комунікації (у тому числі й латентних) та інтеракції є найважливішим стратегічним ресурсом для оптимізації соціальної компетентності дітей з ООП. Роль педагога в даному випадку визначається здатністю розвивати пізнавальні процеси, інтенсифікуючи при цьому компенсаторні механізми. Основним стратегічним засобом для реалізації поставленої мети виступає оптимальне поєднання вербальних та невербальних тактик спілкування та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

4. Самостійне оволодіння доступними формами й засобами усунення біхевіорально-емоційних дисфункцій. Знання дитиною з ООП найпростіших форм та засобів регулювання власної поведінки та соціально-емоційного стану сприяє розширенню кола спілкування в інклюзивній групі, підвищує особистісні соціально-адаптаційні можливості, налагоджує соціальну функціональність. До основних стратегій формування соціальної компетентності дитини з ООП у класі слід віднести: надання дитині інформації про спектр педагогічних засобів ліквідації небажаних поведінкових відхилень.

5. Резистентна тенденція учня з ООП до ефективної самоорганізації у рамках освітньої діяльності. Прагнення кожної дитини з ООП до встановлення чітко структурованого менеджменту дозволяє досягти якісної організації інклюзивного освітнього процесу загалом і водночас підвищити індивідуальні академічні та соціальні перспективи [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Становлення високого рівня соціальної компетентності учня з ООП в інклюзивному класі є продуктом одночасного впливу як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Розкриваючи сутнісний зміст соціальної успішності учня з ООП на різних етапах шкільного навчання, Лупарт Дж. [3] вказує на необхідність дотримання відповідних принципів під час інтеракції вчителя з цією категорією учнів. Дослідник наголошує на домінантному значенні постійної взаємодії педагога з найближчим соціальним середовищем учнів з ООП. Окрім іншого акцентує увагу на значимості екстернальних детермінант у процесі формування соціальної адаптивності цих дітей. Відтак, педагогічний контакт повинен мати як розвивальну, так і превентивну складову, а семантичне значення при цьому визначається ситуативними життєвими обставинами [3].

На наш погляд, такий акцент на діалектичному взаємозв'язку матиме безперечну ефективність, оскільки дозволяє зібрати анамнез розвитку особистості дитини. Поряд із цим наголосимо, що слід виокремити спектр профілактичних впливів:

- Відстеження перманентної динаміки сімейної ситуації розвитку учня з ООП.
- Дотримання принципу паритетного діалогу під час встановлення взаємозв'язку з сім'єю учня з ООП.
- Опора на сильні сторони учня з ООП під час комунікування з членами сім'ї.
- Подання одночасно формальної та неформальної системи оцінювання дитини з ООП, яка має академічні та/або соціальні відхилення від загальноприйнятних норм.
- Використання релевантних для членів сім'ї учня з ООП комунікативних технологій взаємодії.
- Постановка пріоритету цілей та завдань для кожної конкретної дитини під час їх обговорення із членами найближчого соціального оточення [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Таким чином, стратегія взаємодії педагога з учнями з особливими освітніми потребами має бути зорієнтована на формування їхньої соціальної компетентності.

Список використаних джерел

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
2. Логвиненко Т.О. Інклюзивна освіта: тексти лекцій [для студ. ЗВО]. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. 198 с.
3. Лупарт Дж. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
4. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
5. Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник; за ред. А.А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
6. Як організувати якісне інклюзивне навчання – поради для директора школи: [URL]: <https://sqe.gov.ua/yakisne-inklyuzivne-navchannya-to-do-list-dlya-dir/>

Лесюк Ольга,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Lesyuk Olga,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

FEATURES OF COMMUNICATION SKILLS IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE WITH GENERAL SPEECH DEVELOPMENT

Вирішальне значення для характеристики дитини має формування особистісних якостей, що забезпечує найбільш високі, усвідомлені форми її поведінки та комунікативної діяльності. Комунікативна діяльність є провідним чинником розвитку особистісного потенціалу дитини, засобом пізнання навколишнього і самого себе, основою засвоєння повноцінних людських стосунків.

***Ключові слова:** комунікативні уміння, потенціал, діти старшого дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення.*

The formation of personal qualities, which ensures the highest, conscious forms of his behavior and communicative activity, is of decisive importance for the characteristics of the child. Communicative activity is a leading factor in the development of a child's personal potential, a means of learning about the environment and oneself, the basis for learning full-fledged human relationships.

Key words: *communicative skills, potential, children of older preschool age, general underdevelopment of speech.*

Вирішальне значення для характеристики дитини має формування особистісних якостей, що забезпечує найбільш високі, усвідомлені форми її поведінки та комунікативної діяльності. Комунікативна діяльність є провідним чинником розвитку особистісного потенціалу дитини, засобом пізнання навколишнього і самого себе, основою засвоєння повноцінних людських стосунків.

Дошкільний період суттєво відрізняється від наступних етапів життя дитини, насамперед її відносною свободою: діяльність, якою вона займається, здебільшого обирається за власним бажанням, є емоційно насиченою, дає широкий простір для уяви і творчості. Невипадково, називають дитинство особливим часом людського життя, «періодом первинного фактичного становлення особистості», де можливості дитини здійснювати ту чи іншу діяльність становлять її особистісний потенціал.

Саме поняття «потенціал» є полінауковим і розглядається в різних галузях знань. За тлумачним словником української мови «потенціал» визначається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь; резерв; приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов [5]. У науковій психолого-педагогічній літературі дослідники розглядають цей термін як сукупність поновлюваних ресурсів, які можуть бути використані людиною для досягнення певної мети або результату [2].

Під особистісним потенціалом науковці розуміють сукупність наявних здібностей людини як суб'єкта діяльності та придатних до мобілізації основних джерел у вигляді задатків, неповторне поєднання лише їй притаманних властивостей, які в разі їх використання дозволяють особі-носію досягти значних результатів діяльності у певних сферах. Потенціал таких властивостей забезпечує особі самореалізацію через спілкування з іншими людьми та через вплив на них.

Вчені виділяють такі фактори впливу спілкування на формування особистості дитини:

1) в процесі спілкування люди отримують можливість передавати знання про навколишню дійсність, а також вміння та навички, необхідні для успішного виконання діяльності;

2) комунікативна діяльність розширює світогляд індивіда та сприяє розвитку новоутворень, які необхідні для успішного виконання діяльності;

3) спілкування є обов'язковою умовою розвитку атенційних, перцептивних, мнемічних та мисленневих характеристик;

4) комунікативна діяльність значуща для розвитку емоційної сфери, для формування почуттів; процес спілкування впливає на формування в особистості стійких форм емоційних реакцій на вплив певних сторін дійсності, становлення самопрезентації;

5) ситуації спілкування, в яких переважно перебуває індивід, визначають його вольовий розвиток: буде він цілеспрямованим, рішучим, наполегливим чи навпаки;

6) у комунікативній діяльності розвивається здатність співчувати іншим, яка є власне соціальною, оскільки заснована на інтересі до людини і готовності допомогти їй [1; 3].

Отже, особистісний потенціал розглядається як внутрішня структура, в яку інтегровані загальні можливості особистості як індивіда і спеціальні як суб'єкта діяльності. Потенціал визначається через готовність до здійснення різних видів діяльності та через можливість досягнення прогнозованого рівня особистісного розвитку [2]. Серед виділених груп потенціалів особистості (інтелектуального, пізнавального, творчого, духовного, естетичного та інших), в контексті нашого дослідження, особливого значення набуває поняття комунікативного потенціалу особистості дошкільника з порушенням мовлення. Розкриваючи зміст поняття комунікативний потенціал особистості, вчені визначають його як властиві особистості об'єктивні і суб'єктивні комунікативні можливості, які реалізуються як свідомо, так і стихійно і є внутрішнім резервом індивіда. Комунікативний потенціал особистості утворюють: комунікативні можливості, комунікативні сили індивіда, які можуть бути використані особистістю в конкретній формі спілкування; психологічні властивості й можливості, придбані в реальних умовах спілкування і взаємодії з іншими людьми; комунікативні можливості подальшого розвитку. Він є не статичною, а динамічною, тобто такою, що розвивається (або навпаки), системою властивостей і здібностей, яка формується у спільній діяльності з іншими

людьми, реальному спілкуванні з ними. Це – система форм, засобів, шляхів інтеграції власної діяльності з діяльністю інших, власної особистості з особистостями інших, специфічний комплекс особистісних якостей і особливостей [6].

Дослідники розглядають комунікативний потенціал як складне структурне утворення, яке проявляється в наявності у людини ряду комунікативних якостей, що забезпечують оптимальний рівень взаємовідносин з оточуючими. Компонентами цього утворення є комунікативна активність (ініціативність), емоційна реактивність у спілкуванні і комунікативна впевненість. Науковці стверджують, що зниження комунікативного потенціалу відбувається при порушенні системи міжособистісних відносин, а збільшення пов'язане з наявністю позитивної психологічної атмосфери та морального клімату в соціальному мікросередовищі. Встановлено, що існує пряма залежність між рівнем розвитку комунікативного потенціалу і успішністю навчальної діяльності в шкільних групах [1; 6].

Відтак, актуальним питанням спеціальної освіти є всебічна підготовка дитини старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення до подальшої навчальної діяльності й забезпечення її ефективної соціалізації, шляхом формування комунікативної компетентності даної категорії дітей.

Отже, передумовою до комунікативного розвитку вчені вважають наявність високої комунікативної потреби, прагнення вступати в контакт з навколишніми, бути поміж них. Потреба у спілкуванні є однією з ранніх соціальних потреб особистості. З віком ця потреба розширюється та поглиблюється за формою та змістом і зумовлює розвиток спілкування, його мотивів, комунікативних умінь [2; 4].

Встановлено, що рушійною силою комунікативного розвитку є становлення та диференціювання комунікативної мотивації, яка детермінується взаємодією з партнером.

У комунікативних мотивах набуває предметності потреба дитини, спонукає її шукати допомогу дорослого, зокрема: потреба у нових враженнях породжує пізнавальні мотиви спілкування, потреба в активному функціонуванні – ділові мотиви, а потреба у визнанні та підтримці – особистісні мотиви спілкування. У кожному періоді дитинства кожен із означених мотивів стає провідним. Зміна домінування мотивів визначається перетвореннями провідної діяльності дитини та значення спілкування в системі загальної життєдіяльності дітей [2].

Список використаних джерел

1. Баранець І. В., Пахомова Н. Г. Комунікативні вміння і навички як важлива складова комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку із моторною алалією. Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial : матеріали міжнар. конф. Барселона, 2020. No 4. С. 64–69
2. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2017. 500 с.
3. Омельченко І. М. Комунікативна діяльність у структурі свідомості і самосвідомості: феноменологія і ноуменологія. Психологія і особистість. 2018. № 1. С. 20–35.
4. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 152 с.214
5. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.
6. Трунова В. А. Мовленнєві ситуації як засіб формування комунікативних умінь. Початкова школа. 1988. № 8. С. 26–29.

Матляк Вікторія,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Matlyak Victoria,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

РОЗВИТОК АКТИВНОГО СЛОВНИКА ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

DEVELOPMENT OF THE ACTIVE VOCABULARY OF CHILDREN OF MIDDLE SCHOOL AGE WITH DYSARTHRIA USING A DIDACTIC GAME

У статті подано, що одним із завдань з розвитку мовлення є збагачення, закріплення та активізація словника. Відомо словник включає в себе два поняття - це активний і пасивний словники. Завдання вихователя полягає в тому, щоб активізувати пасивний словник. Важливе значення для розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку мають словесні дидактичні ігри.

Ключові слова: *розвиток активного словника, діти середнього дошкільного віку, дизартрія, дидактична гра.*

The article states that one of the tasks of speech development is the enrichment, consolidation and activation of the vocabulary. It is known that the dictionary includes two concepts - these are active and passive dictionaries. The teacher's task is to activate the passive vocabulary. Verbal didactic games are important for the

speech development of children of middle preschool age.

Key words: *development of active vocabulary, children of middle preschool age, dysarthria, didactic game.*

Розвиток мови, що включає вміння чітко вимовляти звуки і розрізняти їх, володіти артикуляційним апаратом, правильно побудувати речення і т.д., одна з нагальних проблем, що стоять перед дошкільною установою. Із статистичних даних видно і досвід роботи дитячого саду свідчить: багато дітей потребують допомоги логопеда, і більшість старших дошкільників не володіють звуковою культурою, не можуть виразно розповідати. А правильна мова - один з показників готовності дитини до навчання в школі, запорука успішного освоєння грамоти і читання: письмова мова формується на основі усної [1].

Наукові дослідження ряду психологів показали, що саме дошкільне дитинство є особливо сензитивним до засвоєння мови. Отже, лінгвістичне виховання дитини має починатися рано і в перші роки життя відбуватися виключно рідною мовою.

Найважливішою умовою повноцінного психічного розвитку є своєчасне і правильне оволодіння дитиною мовою. Без добре розвиненою мови немає справжнього спілкування, немає справжніх успіхів у навчанні.

Розвиток мови - це цілеспрямована і послідовна педагогічна робота. Мова є основним засіб і формою самовираження і комунікації дітей, вона служить способом регуляції його поведінки.

Одним із завдань з розвитку мовлення є збагачення, закріплення та активізація словника. Відомо словник включає в себе два поняття - це активний і пасивний словники. Завдання вихователя полягає в тому, щоб активізувати пасивний словник.

Важливе значення для розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку мають словесні дидактичні ігри. Є. С. Слепович відзначає, що для поповнення та активізації словникового запасу ефективними можуть бути словесні ігри, які є різновидом дидактичних ігор, спрямованих на розвиток мовлення і збагачення словника дитини. Ці ігри розвивають увагу, кмітливість, швидкість реакції, зв'язне мовлення [2, с.22]. Рекомендується проводити словесні ігри та виконувати вправи не тільки на заняттях, а й на прогулянці, під час рухливих ігор. А оскільки гра є провідною діяльністю дошкільника, в розвитку словника дитини слід використовувати різні ігри та ігрові вправи.

Зокрема дидактичні ігри закріплюють і активізують словниковий запас дитини, сприяють формуванню її мовленнєвих умінь і навичок (побудувати речення, описати чи пригадати вірш, відгадати загадку тощо). Рухливі ігри з текстом, ігри-драматизації сприяють формуванню правильного темпу, мовленнєвого дихання, дикції, виразності дитячого мовлення. Завдання вихователя – допомогти, за потреби створити умови для гри, навчити та пояснити дітям правила незнайомої гри, сприяти встановленню мовленнєвих контактів з однолітками [1].

Праця – господарсько-побутова, ручна, на лоні природи – так само є ефективним засобом розвитку словника дітей і формування мовленнєвих навичок. Побутова діяльність має свою специфіку і педагогічне цінна тим, що розвиток мовлення відбувається у природній, невимушеній обстановці: під час одягання, приймання їжі, прогулянки, гімнастики, підготовки до сну збагачується й активізується словниковий запас дітей, формуються навички розмовного мовлення, відбувається засвоєння норм і правил мовленнєвого етикету, широко використовується художнє слово, фольклор. Діти легко вступають у розмову, зміст мовленнєвого спілкування узгоджується з реальними стосунками [1].

Тим часом мовленнєве спілкування є одним з перших видів діяльності дитини. Проте в наш час все більше дошкільників стикаються з труднощами саме у спілкуванні. Головна причина цього – обмежений словниковий запас, невизначене мовлення, невміння висловлювати свої думки й розуміти інших людей. Тому в дошкільний період дитині конче необхідне спілкування з близькими, дорослими, іншими дітьми. Аби мова служила засобом спілкування, потрібні умови, які спонукатимуть дитину усвідомлено звертатися до слова, формуватимуть потребу бути зрозумілим спочатку дорослими, а потім і однолітками.

Список використаних джерел

1. Албул В.Г. Засоби розвитку словника у дошкільників. Актуальні проблеми психології. Том V. Випуск 17. С.3-12.
2. Розвиток активного словника прикметників засобами дидактичних ігор у дітей. Режим доступу: <https://ua-referat.com>

Микитин Анастасія,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Mykytyn Anastasia,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

FEATURES OF THE USE OF COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE SPEECH THERAPY WORK WITH CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

Сьогодні широкого розповсюдження набувають різні спеціальні комп'ютерні програми країн далекого та близького зарубіжжя, що використовують технології візуалізації мовлення. Визначено, що комп'ютерні технології сприяють включенню дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у процес взаємодії із сучасними технічними засобами та забезпечують краще сприймання, засвоєння та запам'ятовування навчального матеріалу

***Ключові слова:** комп'ютерні технології, логопедична робота, діти з порушенням мовлення*

Today, various special computer programs of countries far and near abroad that use speech visualization technologies are becoming widely distributed. It was determined that computer technologies contribute to the inclusion of children with intellectual disabilities in the process of interaction with modern technical means and ensure better perception, assimilation and memorization of educational material

Key words: *computer technologies, speech therapy work, children with speech disorders.*

Застосування комп'ютерної техніки виступає як один із ефективних засобів підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності, створює сприятливі умови для інтенсифікації, диференціації та індивідуалізації навчання, сприяє зростанню активності та розвитку творчих здібностей дітей із особливостями мовленнєвого розвитку.

Науковцями відзначається, що комп'ютерні технології, як засіб навчання, створюють оптимальні умови для якомога повнішого використання компенсаторних механізмів осіб із порушеннями мовлення, здатні забезпечити індивідуалізацію навчання, стимулюють їх розумову та пізнавальну діяльність, сприяють розвитку комунікативних навичок та ефективній соціалізації.

Дослідники дійшли згоди в тому, що комп'ютерні технології сприяють включенню дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у процес взаємодії із сучасними технічними засобами та забезпечують краще сприймання, засвоєння та запам'ятовування навчального матеріалу [3].

Використання комп'ютерних програмних продуктів у лого-корекційній роботі на сьогодні забезпечує наступні переваги [4]: – цікавий зворотній зв'язок для дитини; – швидкий емоційний контакт логопеда з дитиною; – вибір, дозованість і контроль інформації; – можливість проведення порівняльної діагностики дистанційно; – зручне перенесення частини лого-корекційної роботи в домашні умови; – дистанційна корекційна робота з дитиною-логопатом через всевітню мережу Інтернет; – вибір і виготовлення різноманітного якісного дидактичного матеріалу.

Відповідно до основних напрямів лого-корекційної роботи науковцями-дослідниками розроблено наступні види програм [2]: діагностичні; програми для розробки дидактичного лого-корекційного матеріалу; корекційні; розвивальні (побудовані за принципом інтерактивних мультимедіа енциклопедій чи мультфільмів, наприклад, програми видавництва «Кирил та Мефодій»: різноманітні енциклопедії для дітей і безліч інтерактивних мультиплікаційних фільмів, зокрема, «Рибка Фредді» та ін.); програми для

візуалізації мовлення (виконують фізичний та логічний аналіз параметрів відтворених звуків); програми для розпізнавання мовлення (комп'ютерні програми, завдяки яким комп'ютер «розуміє» команди оператора та певним чином реагує на них; наприклад, російські програми «Magic Gooddy» і «Горинич» та ін.); програми для розпізнавання параметрів звука (комп'ютерні програми, завдяки яким здійснюється аналіз фізичних параметрів звуків – висота, спектр, тембр, амплітуда, довжина мовленнєвого видиху та інші. Наприклад, програми «Speech Viewer» (розробка від IBM), а також «Візуальний тренажер вимови» (Білорусія); локальні програми (призначені для роботи на комп'ютері без використання комп'ютерних мереж); програми для інтернет мережі (комп'ютерні програми, що дозволяють працювати дистанційно з використанням глобальної мережі Інтернет) [2].

Сьогодні широкого розповсюдження набувають різні спеціальні комп'ютерні програми країн далекого та близького зарубіжжя, що використовують технології візуалізації мовлення. Це Програмно-апаратний комплекс «Speech Viewer – 3» (розробка корпорації IBM), програма «Візуальний тренажер вимови» (розробка білоруських дослідників), комп'ютерна технологія «Ігри для Тигри», спеціалізована комп'ютерна логопедична програма «Сонячний замок», логопедичні тренажери «Дельфа-141», «Дельфа-142» [1].

Використання комп'ютерних технологій в логопедичній роботі з дітьми з порушенням мовлення сприяють формуванню їхніх життєвих компетентностей, що дозволяє дітям у подальшому використовувати набуті знання і навички у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Качуровська О. Корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із тяжкими вадами мовлення засобами комп'ютерних технологій : дис... кандидата наук : 13.00.03. К., 2006. 224 с.
2. Ласточкина О. В. Використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності логопеда. <http://aqce.com.ua/> Actual problems of the correctional education.
3. Трикоз С. Використання комп'ютерних технологій у навчанні. <https://lib.iitta.gov.ua> ». PDF
4. Шеремет М., Загурська М. Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі. *Збірник наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова*. Випуск 1. К. : 2001. С.183-192.

Пластовець Вікторія,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Plastovets Victoria,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ЛОГОПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОДИНИ, ЩО ВИХОВУЄ ДИТИНУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

SPEECH PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF A FAMILY RAISING A CHILD WITH A SPEECH IMPAIRMENT

У статті проаналізовано логопсихологічний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Подано пріоритетні напрями, компоненти та завдання. Зазначено, що найбільш важливою складовою логопедичного супроводу була багатоскладова, узгоджена робота логопеда та сім'ї дитини, починаючи з раннього віку.

Ключові слова: *логопсихологічний супровід родини, дитина з порушенням мовлення, основні складові, корекційний процес.*

The article analyzes speech-psychological support of a family in which a child with speech disorders is raised. Priority directions, components and tasks are presented. It was noted that the most important component of speech therapy support

was the multifaceted, coordinated work of the speech therapist and the child's family, starting from an early age.

Key words: *logopsychological support of the family, child with a speech disorder, main components, correction process.*

Особливості розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями є обтяжливими для психіки батьків. Саме порушення мовлення або їх повна відсутність є передумовою до виникнення комунікативного бар'єру, відчуженості в батьківсько-дитячих стосунках. Проблеми мовленнєвого розвитку дитини виступають як фактор, що знижує можливості соціального спілкування дитини. Дитина з мовленнєвими порушеннями може розглядатися батьками як така, яка має менші соціальні перспективи в майбутньому. Для фахівців, які працюють із дітьми з різними мовленнєвими патологіями, взаємодія з батьками – логопсихологічний супровід – набуває все більшої значущості [1].

Розробками проблем створення та удосконалення системи психолого-педагогічного та, зокрема, логопедичного, супроводу сімей, що виховують дітей з вадами мовлення займалися такі вчені, як В.Кисличенко, О.Романенко, В.Сорокін, Т.Філічева, Л.Шипіцина та ін.) свідчить про недостатність вивчення можливостей батьків у процесі корекції мовлення, про несформованість вимог до участі родини у логокорекції, відсутність єдиної системи інформування батьків та попередження мовленнєвих розладів [3].

Логопсихологічний супровід розглядається нами як взаємодія усіх учасників корекційного процесу; він реалізується, як одночасно-послідовна система роботи і починається зі взаємодії між педагогами (логопеди) й фахівцями іншого профілю (спеціальні психологи, лікарі, реабілітологи) із дитиною, а далі специфіку навчально-виховної взаємодії з дитиною-логопатом (під керівництвом педагога) продовжують батьки.

Успіх логопсихологічного супроводу значною мірою залежить від тісного контакту педагогів із батьками, від єдності вимог, прийомів роботи з дітьми. Взаємодія педагогів та батьків здійснюється на всіх етапах роботи з дитиною, починаючи з первинного обстеження, результати якого повідомляються. Також родина систематично інформується про специфіку, зміст та результати корекційно-розвивальної роботи з дітьми [2].

Логопсихологічний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення забезпечували пріоритетні напрями: інформаційно-просвітницький, діагностично-консультативний, логокорекційний, психолого-виховний.

Структура програми логопсихологічного супроводу сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення складалася з таких компонентів: цільового (цілі, принципи, завдання); змістового (базові складові, основні напрями діяльності); операційно-дієвого (періоди, етапи, форми, методи, прийоми, умови, способи взаємодії); оцінно-результативного (критерії, показники) [1].

Загальними завданнями неперервного логопсихологічного супроводу було визначено: формування логопедичної компетентності (педагогічної культури) батьків; організація сприятливого мовленнєвого середовища, активізація процесів формування мовлення; попередження порушень мовлення, контроль перебігу розвитку мовлення; забезпечення вчасної логопедичної допомоги; формування взаємодії з родиною дитини з ПМ; логопсихологічна допомога батькам. Основними складовими логопсихологічного супроводу сім'ї було інформування, консультування та логопедична допомога. Найбільш важливою складовою логопедичного супроводу була багатоскладова, узгоджена робота логопеда та сім'ї дитини, починаючи з раннього віку.

Список використаних джерел

1. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. К., 2011. 20 с.
2. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічне вивчення дітей з вадами мовлення. *Удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів в Україні* : зб. наукових праць. К. : УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. – С. 112 – 117.
3. Ласточкіна О., Лянна О., Литвиненко В. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* №3 (66) , вересень 2019. С. 144-149.

Родчин Роксолана,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Rodchyn Roksolana,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ООП ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH IN CHILDREN WITH AOP USING STORY-ROLEPLAY GAMES

У статті з'ясовано, що для гармонійного розвитку має значення правильне мовлення людини, основні засади якого формуються ще в дошкільному віці, зокрема найбільше мовлення дитини з особливими освітніми потребами вдосконалюються в старшому дошкільному віці. Оскільки провідною діяльністю у дошкільному віці є гра, то їй відводиться чільне місце в розвитку мовлення дитини.

***Ключові слова:** розвиток зв'язного мовлення, формування словника, діти з особливими освітніми проблемами, сюжетно-рольова гра.*

The article found out that the correct speech of a person is important for harmonious development, the basic principles of which are formed already in preschool age, in particular, the speech of a child with special educational needs is most improved in older preschool age. Since play is the leading activity in preschool age, it has a prominent place in the development of a child's speech.

Key words: *development of coherent speech, formation of vocabulary, children with special educational problems, story role-playing game.*

Існування мовлення залежить від двох структур людського організму: центральної нервової системи і периферичного апарату мовлення. До периферичного апарату належить: легені, гортань, системи повітряних порожнин, розташованих над гортанню (глотка, носоглотка, рот, ніс).

Основу мовлення складає координуюча робота нервових клітин кори великих півкуль мозку, у якій знаходяться три центри мовлення — слуховий, руховий та зоровий.

В старшому дошкільному віці мовлення дітей досягає високого рівня розвитку порівняно з раннім, молодшим і середнім дошкільним віком. Діти мають правильну вимову усіх звуків, але можуть зустрічатися неточності, внаслідок органічного ураження апарату, або зі зміною молочних зубів на постійні.

Занадто швидко в цьому віці формується словник, діти вільно використовують у мовленні всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням. Вживають приказки, прислів'я, фразеологізми. Але в словниковому розвитку ще залишаються семантичні помилки, неправильне розуміння деяких абстрактних, часових, просторових уявлень, слів з переносним значенням тощо. Досконалішою стає граматична будова мовлення, діти продовжують засвоювати суфікси, проявляється прагнення до точного вживання граматичних форм. Удосконалення словника, звукового сприймання і граматичної сторони мовлення сприяє розвитку монологічного мовлення, різних форм спілкування.

Розвиваються різні види діалогічного мовлення такі, як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання, контекстне мовлення, немовні форми спілкування. До шестирічного віку формуються всі функції та форми мовлення. Але не зважаючи на це, потрібно пам'ятати, що і в старших дошкільників часто трапляються випадки специфічного розвитку мовлення, що потребує індивідуальної роботи [1].

Оскільки провідною діяльністю у дошкільному віці є гра, то їй відводиться чільне місце в розвитку мовлення дитини. Суть гри, її психологічні особливості здавна цікавили педагогів, психологів, соціологів, етнографів, математиків, демографів. Так фізіолог І. Сеченов вважав, що причиною гри є психологічні особливості дитячої психіки, а режисер і театральний педагог Костянтин Станіславський радив акторам повчитися в дітей, що граються, щирості почуттів. Не зважаючи на те, що гра супроводжує людину протягом усього життя, особливу її роль приписують саме дошкільному дитинству.

Сюжетно-рольова гра - образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет, фабула) і розігрування ролей. За своїм змістом вони відображають людську діяльність, взаємини між людьми. В них діти намагаються по-своєму відобразити навколишній світ.

Навчальний зміст гри самими дошкільниками не усвідомлюється, але зі сторони педагогіки гру можна вважати формою організації освітнього процесу, яку можна застосовувати для формування і розвитку мовлення. Навчання мовленню має розпочинатися з мотивації, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу і активнішому включенні дітей у гру. Сюжетно-рольові ігри побудовані на міжособистісній взаємодії, що здійснюється завдяки спілкуванню. Також сюжетно-рольову гру можна віднести до навчальних тому, що вона визначає вибір мовних засобів, сприяє розвитку мовних навичок і вмінь, дає можливість розглянути спілкування дітей у різних мовних ситуаціях [2].

Загальними та найбільш поширеними є такі сюжетно-рольові ігри : «Сім'я», «Дитячий садок», «Поліклініка», «Я – водій», «Перукарня», «Зоопарк», «Магазин – Супермаркет», «Моряки-рибалки», «Пошта».

Отже, важливе, значення для гармонійного розвитку має правильне мовлення людини. Основні засади якого формуються ще в дошкільному віці, зокрема найбільше мовлення дитини з ООП вдосконалюється в старшому дошкільному віці, коли діти готуються до вступу в школу.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія методика навчання дітей рідної мови: підручник/ За ред. А.М. Богуш. К.: Вища шк., 2007. 542 с.
2. Стародубова Н. А. Теорія і методика розвитку мовлення дошкільнят. М., 2006. 164 с.

Семків Мар'яна,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Semkiv Maryana,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Потапчук,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, Україна*

Research supervisor: Tetyana Potapchuk,
*Doctor of pedagogical sciences, Professor of the of the Department of Theory
and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ukraine*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГОПЕДІЇ

HISTORY OF UKRAINIAN LOGHOPEDIA

У статті коротко схарактеризовано історію становлення логопедії в Україні. Зазначено, що історія розвитку педагогічних систем навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я безпосередньо пов'язана з соціально-економічним устроєм держави. З'ясовано, що Україна, в готовому вигляді запозичила європейську модель спеціальної установи, минаючи період власного накопичення індивідуального досвіду навчання дітей з порушеним розвитком.

***Ключові слова:** корекційна педагогіка, становлення системи спеціальної освіти, законодавчі акти.*

The article briefly describes the history of speech therapy in Ukraine. It is noted that the history of the development of pedagogical systems for teaching children with health disabilities is directly related to the socio-economic structure of the state.

It was found that Ukraine, in its finished form, borrowed the European model of a special institution, bypassing the period of its own accumulation of individual experience of teaching children with impaired development.

Key words: *correctional pedagogy, formation of the special education system, legislative acts.*

Успішне розв'язання сучасних завдань у галузі корекційної педагогіки та психології передбачає глибоке вивчення й творче використання прогресивної психолого-педагогічної спадщини минулого. Тому сприяє Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними порушеннями в Україні та інші нормативно-правові документи, які свідчать про те, що нині в країні активно вирішуються завдання щодо конструктивних змін у системі вищої освіти [1].

Історія розвитку педагогічних систем навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я безпосередньо пов'язана з соціально-економічним устроєм держави. Кожен етап становлення системи спеціальної освіти співвідноситься з конкретним періодом розвитку держави і суспільства, їх ставленням до осіб з відхиленнями у розвитку. Історія спеціальної освіти охоплює величезний відрізок часу, протягом якого розвивалося, змінювалося ставлення держави і суспільства до людей з фізичними або психічними порушеннями [1].

В античному суспільстві таких людей, навіть тих, хто належав до привілейованих станів, не вважали громадянами. Вони так само, як і прості люди, відповідно до закону становили неповноцінну частина суспільства, для якої в світ вільних громадян античних держав доступу не було.

Середньовічне законодавство, подібно римському в античну епоху, закріплювало безправ'я осіб з порушеним розвитком. Першими, хто виявив милосердя до таких людей, були церковні подвижники, які організували хостели та притулки, в яких люди з порушенням слуху, зору могли іноді отримувати притулок і їжу. Однак до XII в. в Європі були створені перші немонастирські притулки, лікарні, спеціальні заклади для осліплих воїнів, лепрозорії [2].

Таким чином, поступово структура піклування осіб з порушеним розвитком та лікувальної допомоги їм входила в коло діяльності держави.

Становлення спеціальної допомоги людям з вираженими відхиленнями почалося в X ст. в часи християнізації Київської Русі і завершилося до XVIII ст., коли у зв'язку з указом Петра I, забороняли вбивати дітей з вираженими дефектами, повсюдно почали відкривати притулки і шпиталі для надання допомоги бідним і убогим. І якщо в Європі був тривалий період агресії і нетерпимості до людей з вродженими дефектами, то в Росії, починаючи з Київської Русі, ставлення до них було терпимим, жалісливим, а з прийняттям православ'я Росія почала переймати європейський досвід монастирської благодійності, яка виникла пізніше, ніж в Європі, - тільки до XI ст.

Становлення світської системи піклування почалося в період реформування Росії, початого Петром I.

До кінця XVIII в. церковна і світська благодійність придбала велику кількість прихильників. Перший спеціальний навчальний заклад в Росії (дослідне училище для глухонімих) було відкрито 14 вересня 1806 в Павловську за вказівкою імператриці Марії Федорівни французьким тифлопедагогом В. Гаюї, який через рік, в 1807 р створив першу школу для сліпих дітей, затверджену Олександром I. Відкриття спецшкіл в Київській Русі було наслідком знайомства імператорів із західноєвропейським досвідом навчання і виховання осіб з психічними та фізичними порушеннями, а також прагненням перенести цей досвід в країну силами запрошених вчителів з Європи [2].

Україна, в готовому вигляді запозичила європейську модель спеціальної установи, минаючи період власного накопичення індивідуального досвіду навчання дітей з порушеним розвитком. Однак нововведення не відразу були зрозумілі і прийняті населенням країни, минуло чимало часу, перш ніж найбільш прогресивна частина дворянства і купецтва зуміла перейти від традиційно російського співчуття до хворих і убогих до діяльній благодійності. Такому стану сприяв зародковий стан вітчизняної науки, медицини та освіти, яке було не тільки не в змозі допомогти, але й перешкоджав спробам організувати індивідуальне навчання дітей з порушеннями [1].

Таким чином, при впровадженні європейської моделі спеціальної школи в Росії були відсутні соціокультурні основи для доцільності навчання дітей з сенсорними порушеннями. Це було пов'язано з тим, що в XVIII-XIX ст. в Росії ще не була усвідомлена роль освіти в житті людини.

З кінця XIX до початку XX ст. змінюється ставлення до осіб з розумовими та фізичними вадами, все більше усвідомлюється не тільки можливість навчання, а й право на освіту дітей з порушенням слуху, зору, інтелекту. Якщо на початку XIX ст. в Європі та Україні відкрилися перші спеціальні навчальні заклади, то на початку XX сторіччя в Європі були прийняті законодавчі акти про обов'язкову початкову освіту. Зміни в суспільній свідомості були підготовлені ідеями великих мислителів Просвітництва, що втілилися в Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Відбувається становлення спеціальної освіти в тих європейських країнах, де були прийняті нормативні акти про введення спеціальної освіти [2].

В Україні, як і в європейських країнах, розвивалися три напрямки допомоги дітям з відхиленнями у розвитку: благодійний (притулки, будинки піклування), лікувально-педагогічний (спеціальне відділення при лікарні, школа-санаторій) і педагогічний (школа, дитячий садок). Введення законодавчих актів про загальне обов'язкове початкове освіту спричинило за собою створення мережі закладів для розумово відсталих дітей і дорослих, яких до цього не навчали.

Список використаних джерел

1. Історія логопедії. URL: <https://sites.google.com/site/amurlogosmir/info/istoria-logopedii?pli=1>
2. Історія розвитку спеціальної освіти і спеціальної педагогіки як системи наукових поглядів. Лекція 2. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Lecture-2.pdf>

Кудярська Тетяна,
*доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Kudiarska Tetiana,
*Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Theory and Methodology
of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University, Ukraine*

Гринчак Анжела,
*магістрантка спеціальності «Спеціальна освіта (Логопедія)»
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
Україна*

Hrinchak Anzhela,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education.
Speech therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

ЛІКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА У СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО- РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

THERAPEUTIC PHYSICAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF CORRECTIVE AND DEVELOPMENTAL WORK WITH CHILDREN WITH SEVERE SPEECH DISORDERS

У статті авторами проаналізовано мету та завдання лікувальної фізичної культури для здійснення ефективної корекційно-розвивальної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення в умовах закладу освіти.

Ключові слова: *лікувальна фізична культура, корекційно-розвивальна робота, діти з тяжкими порушеннями мовлення, обладнання, реабілітація.*

In the article, the authors analyzed the purpose and tasks of therapeutic physical culture for the implementation of effective corrective and developmental work with children with severe speech disorders in the conditions of an educational institution.

Key words: *therapeutic physical culture, corrective and developmental work, children with severe speech disorders, equipment, rehabilitation.*

Деякі особливості формування навчальних дій дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку пояснюються специфікою пізнавальних процесів вихованців: відчуттів, сприймань, пам'яті, уяви та мислення. Вікові особливості розумових дій дітей полягають у тому, що кожний із вказаних компонентів розумової діяльності насичений руховим змістом, образами, переживаннями. Під час сприймання інформації у них активізується наочно-дійова форма мислення, потім додається образна і нарешті – понятійно-логічна. Така тріада мислення забезпечує переробку чуттєвої інформації та її узагальнення у складних навчальних схемах.

У навчанні необхідно поєднувати можливості мозку та тіла. Таке поєднання дає змогу мислити образами, символами. За цих умов мислення стає природовідповідним процесом, не порушує гармонію дитини з оточенням, забезпечує поступовий перехід від дійових форм мислення до понятійних.

Діти з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) у своїй більшості інтелектуально здорові. Вони потребують рухливих ігор, як і їх однолітки, але у фізичному розвитку відрізняються від здорових дітей. У дітей-логопатів порушена загальна і дрібна моторика, вони більш скуті, дискоординовані, швидше втомлюються, у них порушені слухова увага та пам'ять, що проявляється у несформованості складних координаторних схем, недорозвитку основних рухів та фізичних якостей, відставанні у розвитку просторової організації рухів, труднощів під час виконання рухів за словесною інструкцією, порушенні послідовності елементів дій, недорозвитку дрібної моторики та координації пальців і кистей рук.

В організації корекційно-розвивальної роботи з такої групою дітей із ТПМ у закладах освіти на поміч приходить лікувальна фізична культура (ЛФК).

Лікувальна фізична культура – це набір спеціально підібраних різних фізичних вправ, які використовуються в лікуванні, профілактиці і реабілітації захворювань. Метою використання в корекційній роботі програми з ЛФК є компенсація порушень мовленнєвого розвитку та створення умов для формування навичок вільної комунікації, що сприяє у свою чергу включенню дитини з тяжкими порушеннями мовлення до суспільного життя та її гармонійний розвиток.

Головними завданнями занять із лікувальної фізичної культури є:

- зміцнення опорно-рухової та м'язової систем;
- вдосконалення діяльності серцево-судинної і дихальної систем;
- збільшення життєвої ємності легень;
- формування рухових навичок і вмінь;

- розвиток фізичних якостей;
- корекція мовленнєвих порушень;
- розвиток природних позитивних нахилів і здібностей особистості, потреби і вміння вдосконалюватися;
- розвиток особистості дитини;
- розвиток життєвої компетентності вихованців, формування соціально адаптованої особистості;
- набуття основ гігієни та здорового способу життя;
- сприяння психічному і фізичному розвитку дітей.

Лікувальна фізична культура базується на спеціальних фізичних вправах, спрямованих на розвиток основних сенсомоторних координацій організму дитини (зорової, слухомоторної, вестибулярно-слухомоторно-ритмічної) і на їх основі первинних рухів, формування рухового стереотипу статичної і динамічної основних видів рухів, формування правильної постави, розвитку правильного мовленнєвого дихання. Методи, що застосовуються на заняттях з лікувальної фізкультури тісно пов'язані і переплітаються з методами фізичної культури.

При плануванні та проведенні занять із ЛФК учитель-реабілітолог або інструктор з фізичного виховання повинен врахувати особливості організму дітей, їх знижені функціональні можливості, повільність адаптації до фізичних навантажень.

Лікувальна фізкультура є засобом відновлювальної і компенсаторної терапії, вона сприяє відновленню фізіологічних функцій, уражених хворобливими процесами. З допомогою фізичних вправ можна посилити компенсаторно-приспосувальні функції організму. Під впливом фізичних вправ у тканинах організму настають зміни білкового обміну з утворенням продуктів розпаду, які стимулюють тканинний обмін і, надходячи в кров, підвищують нервово-м'язовий тонус.

Під час проведення занять із ЛФК дорослий повинен врахувати особливості організму дітей, їх знижені функціональні можливості, повільність адаптації до фізичних навантажень, тому особистісно-орієнтований підхід дуже важливий. Враховуючи рекомендації лікаря, учитель-реабілітолог, організовуючи заняття із ЛФК, має досконало вивчити фізичний стан кожного вихованця (рухові можливості, характер захворювання, його важкість).

На заняттях із лікувальної фізкультури застосовується різний спортивний інвентар: скакалки, гімнастичні палиці, м'ячі, гумки (див. на фото 1-2). Окрім цього виконуються такі вправи, як дихальна гімнастика, біг, ходьба, стрибки, вправи, що розвивають гнучкість, силу і витривалість, рухливі ігри.

У розвитку пізнавальної діяльності дітей відіграє важливе значення формування сприймання предметів на дотик. З цією метою на заняттях ЛФК доцільно використовувати різноманітні предмети, які мають різноманітну структуру, форму, розмір (набивні м'ячі, м'ячі різних розмірів тощо). Для розслаблення, підняття настрою вихованців доцільно використовувати різноманітні рухливі ігри, народні ігри, ігри з м'ячем, ігри-мурашники.

Фото 1-2. Кабінет ЛФК у НРЦ Івано-Франківської міської ради

При складанні педагогами програми із занять з ЛФК для кожної дитини передбачають такі напрями діяльності: практичне оволодіння провідними системами фізичного оздоровлення; нормалізація м'язового тону організму дитини через інтеграцію мовленнєвої, пізнавальної, рухової діяльності; корекція просторових уявлень, зокрема, сприймання частин тіла та понять: зліва, справа, вгорі, внизу, засвоєння яких здійснюється шляхом різноманітних вправ із використанням словесних інструкцій, команд; формування різного типу рухів; узгодженість дихання, мовлення та рухів.

Слід звернути увагу на те, що тільки за умови комплексного застосування всіх методів, спільної взаємодії педагогів закладів освіти, учителя-логопеда та практичного психолога буде досягнуто бажаного результату.

Список використаних джерел

1. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина. За ред. проф. В.В. Клапчука. Київ. 1995. 312 с.
2. Соколовський В.С., Романов Н. О., Юшковська О. Г. Лікувальна фізична культура: Підручник. Одеса: Одес. держ. мед. ун-т. 2005. 234 с.
3. Програма з ЛФК. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/2-logo-lfk.pdf
4. ЛФК для дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату URL: <https://kyiv8.irc.org.ua/news/09-41-37-28-04-2020/>

Кудярьська Тетяна,
доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Україна

Kudiarska Tetiana,
Doctor of Philosophy, Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

Білякова Жанна,
магістрантка спеціальності «Спеціальна освіта (Логопедія)» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Україна

Biliakova Zhanna,
Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

PREVENTION OF SPEECH DISORDERS IN PRE-SCHOOL CHILDREN BY MEANS OF FAMILY EDUCATION

У статті автор розкриває значення правильного мовлення батьків для формування чіткого мовлення їх дитини, наводить низку правил, які мають дотримуватися усі дорослі під час спілкування з малюком, та вказує на необхідність тісної співпраці родини з логопедом.

Ключові слова: *мовленнєвий розвиток дошкільників, співпраця логопеда з батьками, попередження порушень мовлення, правила формування чіткого мовлення.*

In the article, the author reveals the importance of correct speech of parents for the formation of clear speech of their child, gives a number of rules that all adults must follow when communicating with the baby, and points to the need for close cooperation between the family and the speech therapist.

Key words: speech development of preschoolers, cooperation of speech therapist with parents, prevention of speech disorders, rules for the formation of clear speech.

Разюче зростання кількості дітей дошкільного віку з мовленнєвою патологією, яка набула в більшості випадків системного характеру, зумовлює необхідність проведення профілактики даного виду порушень.

Проблемі мовленнєвого розвитку дитини присвячені дослідження А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, Ю.В. Рібцун, М.А. Савченко, Є.Ф. Соботович та ін., в яких вказується на різноманітні порушення сформованості всіх його сторін, форм, видів, механізмів та операцій. Усі ці науковці вважають обов'язковим своєчасне проведення профілактичних робіт для попередження порушень у мовленнєвому розвитку дитини.

У перші роки життя діти частіше спілкуються з членами своєї родини, які безпосередньо впливають на її розвиток. Саме від мовлення дорослих, що оточують дитину, залежить успіх її мовленнєвого розвитку, адже дитина вчиться говорити завдяки здібності до наслідування. Тому на родині лежить відповідальність за первинне формування її мовленнєвих здібностей.

Завдання батьків контролювати в присутності дітей не тільки зміст власного мовлення, а і його якість. Яскраве виразне мовлення дорослих привертає увагу дітей, полегшує розуміння її й запам'ятовування. А ось беземоційне, монотонне мовлення не повинне бути зразком для наслідування. Виразність ж забезпечується інтонацією, що надає мовленню мелодійності. Голосне, крикливе мовлення викликає у дітей байдуже ставлення до її змісту, роздратованість у поведінці, у відповідь дитина намагатиметься відповісти батькам таким же тоном і це надасть мовленню відтінку грубості.

Батьки завжди мають звертати увагу на мовленнєві процеси дитини і, відповідно, на них реагувати ще на ранніх стадіях порушення. У межах своєї сім'ї дорослі розуміють дитину з півслова і вона почуває себе впевнено. Але з віком розширюється коло спілкування малюка і мовленнєві порушення стають на перешкоді швидкого встановлення контактів з однолітками, виникають різні ускладнення, психологічні проблеми. Недостатньо розвинене мовлення, бідність словникового запасу, проблеми у вимові звуків негативно впливають на загальний розумовий розвиток дитини. З цієї причини батьки ні в якому разі не повинні залишатися байдужими до мовленнєвих недоліків дітей.

Однак дехто з батьків вважає, що дитина починає навчатися літературній мові лише у школі і не звертає належну увагу на формування мовлення дітей у

дошкільному віці. Навчання ж мови починається не тоді, коли дитині дають буквар, а з перших звуків, які вона починає вимовляти.

Щоб сформувати граматично правильне мовлення власних дітей, батьки та близьке оточення мають дотримуватися низки правил, а саме:

- мовлення повинне бути досить плавним, емоційно-виразним, помірним за темпом;
- мовлення батьків повинно бути чітким;
- не можна спотворювати звуковимову (говорити з дітьми їх лепетним мовленням);
- мовлення дорослих не повинно бути обтяжене складними для дітей словами;
- при спілкуванні з дошкільником слід задавати тільки конкретні питання, не квапити з відповіддю;
- говорити по черзі та давати можливість кожному висловитися;
- слід уникати підвищених тонів та різких жестів;
- дитину не можна карати за мовленнєві погрішності, передражнювати її або роздратовано поправляти.

Свого часу видатний український психолог Г.С. Костюк писав: «Дитина стає особистістю, навчаючись і виховуючись, засвоюючи духовні надбання людства. Вона вчиться не тільки під час спеціальних занять, а й у процесі повсякденного спілкування з дорослими, у грі й праці. Важливе значення навчання далеко виходить за межі дитинства, отрочтва і юності. Воно зберігається і на пізніших етапах життєвого шляху. У наш час особливої цінності набуває давня мудрість: «Вік живи, вік учись». Навчання – шлях підготовки особистості до життя, до участі у творенні матеріальних і духовних цінностей, потрібних для суспільства і для неї самої» [2, с.10].

Власної кваліфікації матері або батька не завжди вистачає для вірного розпізнання мовленнєвих недоліків дитини, тому при виникненні питань, або просто з метою профілактики треба звертатися за консультацією до логопеда.

Логопедична робота є важливою ланкою комплексного педагогічного впливу, адже вона стимулює розвиток усіх психічних процесів, передусім, мовленнєвої функції, розширює комунікативно-пізнавальну діяльність дошкільників через основні форми організації їх життя – гру, навчальну діяльність, рухову активність, спілкування з однолітками та педагогами.

Своєчасна турбота щодо повноцінного розвитку мовлення дитини передбачає:

- створення сприятливого для мовленнєвого розвитку соціального оточення (відсутність порушень в мовленні оточуючих, у тому числі їх швидкого, незрозумілого мовлення; виключення двомовності в період становлення в дитини мовлення, виключення «сюсюкання» з нею, педагогічної занедбаності або, навпаки, зайвих вимог до її мовлення і т.д.);
- збагачення й систематизацію словникового запасу дитини й повноцінне проходження «дограматичного періоду засвоєння мови», що важливо не тільки для усного, а й для писемного мовлення.

Ефективність корекційної роботи з виправлення мовленнєвих порушень, гармонійний розвиток дитячої особистості багато в чому залежить від творчого співробітництва учителя-логопеда з батьками, від уміло налагоджених професійних та особистісних відносин між ними, чіткого та свідомого розумінням поставлених освітніх та корекційно-розвивальних завдань.

Отже, дорослі повинні прагнути до того, щоб забезпечити правильний мовленнєвий розвиток дитини, починаючи вже з ранніх періодів її життя. Правильне мовлення допомагає малюку встановлювати контакти з іншими дітьми, вільно передавати свої думки і побажання, сприяє успішному навчанні у школі.

Список використаних джерел

1. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. I. Від народження до трьох років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.
2. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. Запоріжжя: ЛПКС Лтд, 2001. 164 с.
3. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: *програмно-методичний комплекс* / Ю. В. Рібцун. К., 2012. 258 с.
4. Пат. 44366 Україна, МПК:А61Н 1/00А61М 21/00. Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення / Рібцун Ю. В. – № 11200908240; заявл. 04.08.2009; опубл. 25.09.2009, Бюл. № 18.
5. Рібцун Ю. В. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ. *Народна освіта*. 2010. Вип. № 2 (11). С. 46-54.

Головатюк Юлія,
*магістрантка I курсу спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, Україна*

Holovatiuk Yulia,
*Master's student of the 1st year of the specialty «Special Education. Speech
therapy» of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*

Науковий керівник: Тетяна Качак,
*доктор філологічних наук, професор кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
Україна*

Research supervisor: Tetyana Kachak,
*Doctor of Philological sciences, Professor of the Department of
Primary Education of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ukraine*

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

FORMATION OF ACTIVE VOCABULARY IN CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

У статті висвітлено проблему формування активного словника у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення. Виокремлено сім напрямків логопедичної роботи з дошкільниками із ЗНМ, що сприяють розвитку лексичної складової мовлення. Зауважено, що під час словникової роботи учитель-логопед збагачує та активізує словник дітей, працює над вимовою звуків і слів.

Ключові слова: *активний словник, загальне недорозвинення мовлення, словникова робота, логопедична робота.*

The article highlights the problem of forming an active vocabulary in preschool children with speech disorders. Seven directions of speech therapy work with preschoolers with SEN that contribute to the development of the lexical component of speech have been identified. It is noted that during dictionary work, the speech therapist enriches and activates the children's vocabulary and constantly works on pronunciation and the development of the articulatory apparatus.

Key words: *active vocabulary, general underdevelopment of speech, dictionary work, speech therapy work*

Актуальність теми. В останній час збільшується кількість дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, які спричинені фізіологічними недосконаlostями, патологічними станами, недостатньою увагою з боку батьків, заміною живого спілкування дорослих з дитиною на переважне проведення часу за комп'ютером та перед телевізором. Порушення проявляються у вигляді обмеження словникового запасу, недорозвинення граматичної будови мовлення, труднощів актуалізації слів, особливостей формування фонетико-фонематичних процесів, порушення складової структури. Несформованість лексичних навичок або ж їх відсутність особливо небезпечні в дошкільному віці, оскільки спричиняють відставання в розвиткові мовлення, мислення, зниження пізнавальних потреб, що гальмує темпи розвитку здатності до навчання. З огляду на це, тема актуальна і на часі.

Мета розвідки - розкриття значення словникової роботи в загальній системі роботи з розвитку мовлення дітей.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Сучасні дослідження показують, що основним напрямом словникової роботи з дошкільнятами є забезпечення їхнього мовленнєвого розвитку, створення умов для засвоєння мовних засобів і формування мовленнєвих навичок з метою подальшої підготовки дитини до шкільного навчання. В методичній літературі розроблені практичні рекомендації, що сприяють формуванню лексики у дітей із мовленнєвими порушеннями. Ю. Гаркуша, Х. Сайко, Л. Стахова, Л. Трофименко, Ю.Шаблінська проаналізували особливості застосування гри та інших методів в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Л. Лактюшина порушила питання удосконалення використання дієслівної лексики дітей із загальним недорозвитком мовлення та визначення шляхів ефективного оволодіння дієсловами. Т. Науменко висвітлила форми, методи, умови і засоби активізації мовлення дітей раннього віку в умовах дошкільного закладу.

Результати дослідження. Труднощі, які відчувають діти із недорозвиненням мовлення при засвоєнні програми дошкільної освіти, обумовлені недостатнім рівнем розвитку мовлення, який багато в чому визначається обсягом і якістю словника. Формування лексичного запасу має велике значення для розвитку пізнавальної діяльності дитини, так як слово, його значення є засобом не тільки мовлення, а й мислення. Одним із основних завдань корекційного навчання і виховання дітей із ЗНМ, як відомо, є практичне засвоєння лексичних засобів мовлення.

Поняття, позначене словом, будучи узагальненим образом дійсності,

зростає, шириться, поглиблюється в міру розвитку дитини, у міру того як розширюється і стає різноманітнішою сфера її діяльності, збільшується коло людей і предметів, з якими вона вступає в спілкування. Дефініція «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) означає різні складні мовленнєві порушення, за яких у дітей порушено формування всіх складових мовленнєвої системи, що відносяться до її звукової і смислової сторін за умови нормального слуху та інтелекту. Однією з характерних ознак цього порушення є більш пізній початок розвитку мовлення: перші слова з'являються до 3-4-х, а іноді і до 5 років. Мовлення аграматичне, недостатньо фонетично оформлене і малозрозуміле.

Найбільш виразним показником є відставання експресивного мовлення при відносно благополучному, на перший погляд, розумінні зверненої мови. У всіх дітей спостерігається недостатня мовленнєва активність і критичність до свого порушення. В наш час розроблено велику кількість авторських методик з розвитку лексико-граматичних засобів мовлення. Всі методики спираються на наступні принципи: системності; комплексності; врахування онтогенетичного патогенезу; врахування індивідуальних особливостей.

Дослідниками було виділено сім напрямків логопедичної роботи з дошкільниками із ЗНМ, що сприяють розвитку лексичної складової мовлення: розвиток номінативного словника, розвиток атрибутивного словника, розвиток предикативного словника, розвиток словника узагальнюючих слів, розвиток словника антонімів, розвиток словника синонімів, розвиток зв'язного мовлення. При своєчасному мовленнєвому розвитку дієслова з'являються приблизно в 1 рік 8 місяців. У цей час вони використовуються в тій формі, в якій найчастіше сприймаються від оточуючих, тобто у формі інфінітиву або імперативу, який спонукає дитину до тих чи інших дій або забороняє їх. У період з 1 року 10 місяців до 2 років 1 місяця починається формування початкових навичок словозміни дієслів, їх запас в мовленні дитини становить з 18 до 50 слів. Поряд із розширенням кількості слів у реченні до трьох і з появою в мовленні дитини двох або навіть трьох форм одного і того ж дієслова (сиди – сидить – сів), з'являється узгодження між суб'єктом і предикатом (узгодження іменника в формі називного відмінка з дієсловом). Діти починають застосовувати таку синтаксичну конструкцію, в якій дія позначено дієсловом.

Головним завданням словникової роботи в закладах дошкільної освіти є активізація словника – накопичення більшої кількості слів використовуваних в мовленні, зміст яких точно розуміє дитина [2]. Робота над словом спрямована на розширення активного словника, на формування умінь замислюватися над навчанням слова і свідомо використовувати лексичні засоби в самостійному

висловлюванні – все це є тим фундаментом, на якому будується подальше засвоєння мови і розвиток культури мовлення. Кількісно збагачувати активний словник дошкільнят допомагає читання і розповідання казок, заучування напам'ять віршиків, пісень, а також активна робота з предметами і їх називанням, повторювання дієслів на означення певних дій. Учитель-логопед спонукає дітей до використання вивчених слів у мовленні.

Спеціально підібрані прийоми активізації словника мають викликати в дитини увагу до самостійного вибору правильного слова, формувати точність та яскравість мовлення. З цією метою логопеди часто використовують гру, зміст якої полягає у правильному підбиранні слів на позначення родових і видових понять (*машини – автобус, вантажівка, автомобіль; квіти – ромашка, троянда, барвінок*), частини від цілого (*крило – пташка, колесо – машина*). У корекційній роботі важливо, щоб нове слово увійшло до активного словника дитини, що є можливим за умови, коли це слово закріплено та відтворено дитиною в мовленні: дитина має не тільки почути слово, а вимовити його декілька разів у різних мовленнєвих конструкціях у поєднанні з іншими словами. Так відбувається активне збагачення словникового запасу дитини іменниками. Інтерактивну вправу гронування використовують для розширення словника прикметниками. Так, діти розглядають предмети і описують їх, характеризують: *дівчинка – красива, висока, розумна, синьоока і т. д.*

Зважаючи на те, що мова йде про формування активного словника у дітей з порушенням мовлення, вся робота супроводжується постійним вправлінням у вимові звуків, слів, виконанням вправ для розвитку артикуляційного апарату.

Висновок. Формування активного словника у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення – проблема, яка потребує постійної уваги вчителя-логопеда. Під час словникової роботи учитель-логопед збагачує та активізує словник дітей на тлі постійної роботи над вимовою й розвитком артикуляційного апарату. Педагог збагачує словник іменниками, дієсловами, прикметниками, демонструючи їх використання у казках й у реальних мовленнєвих ситуаціях; спонукає дітей активно використовувати слова у власному спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. / За ред. Є. Ф. Соботович. К.: «Актуальна освіта», 2007. 120 с.
2. Стахова Л. Л. Активізація словника дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. 2019. С. 129 – 132.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ:
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ.
ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
І НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ**

(14 вересня 2022 р.)

Упорядники: Світлана Чупахіна, Тетяна Качак.
Івано-Франківськ:

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
2023

Підписано до друку 12.01.2023 р.

